

EDVARD A. WAINIO

MATKUSTUS BRASILIASSA

Edvard Wainio
Matkustus Brasiliassa

*http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=34283272
Matkustus Brasiliassa / Kuvaus luonnosta ja kansoista Brasiliasta:*

Содержание

Ensimäinen luku.	4
Toinen luku.	22
Kolmas luku.	32
Neljäs luku.	44
Viides luku.	62
Конец ознакомительного фрагмента.	78

Edvard A Wainio

Matkustus Brasiliassa / Kuvaus luonnosta ja kansoista Brasiliasta

Ensimmäinen luku.

Päiväkirja matkalta Atlantin merellä

*Les traversées sont comme les nations: heureuses
celles qui n'ont pas d'histoire!*

E. Carrey.

Lähtö Southamptonista. – Meritauti matkustajilla. – Meren valo. – Hispanian rannikko. – Vigo. – Lisboa. – Portugalilaiset. – Myrskyssä. – Teneriffa. – Muinaiset Guanchit – Tulivuori. – Teneriffan cochenilli-viljelys. – Teneriffan kasvullisuus. – Banaanit. – Päiväntasaajalla. – Lentokaloja. – Kuumuus. – Brazilian rannikko.

Helmikuun 9 p. 1885. Parisissa ollessani ja varustautuessani matkalle, jonka aion tehdä Brasiliaan, olin lukenut englantilaisissa ja franskalaisissa sanomalehdissä, että "Tagus" nimisen laivan piti 9 p. helmikuuta lähteä Southamptonin

satamasta Etelä-Englannissa matkalle Rio de Janeiroon. Aika oli minulle sovelias lähtöä varten, jonkavuoksi olin päättänyt käyttää tätä ensimmäistä tilaisuutta hartaan toiveeni toteuttamiseen, vaikka vähän myöhemmin olisin franskalaisilla laivoilla Franskan satamista saattanut päästä matkustamaan paljoa mukavammin, niinkuin arvasin ja niinkuin minulle myöhemmin kerrottiinkin. 6 p. helmikuuta olin siis matkustanut Southamptoniin ja ostanut siellä Rio de Janeiroon saakka vievän piletin toisella luokalla. Sain siitä maksaa 500 markkaa. Ensimmäisen luokan piletit maksoivat 840 ja kolmannen 325 markkaa, siihen luettuna myös ruuan hinta matkalla.

Tänään kuljetti pieni laiva Southamptonin valkamasta meidät matkustajat ulompana satamassa olevaan Tagukseen, joka on hyvin pitkä ja kapea englantilainen niinkutsuttu pakettihöyrylaiva mahtavan "Royal Mail Steam Navigation Company'n" omistama. Se oli jo runsaasti lastattu ja laivan ahdas kansi suureksi osaksi täytetty häkeillä, jotka sisälsivät englantilaisia muhkeita härkiä ja rotevia lampaita, jälkimäiset kooltaan toista vertaa suuremmat kuin Suomen lampaat. Katselimme hiukan karsain silmin näitä matkakumppanejamme, jotka olivat anastaneet meiltä kävelyalamme, vaan lohdutimme itseämme arvelulla, että ne kaiketi olivat evästä meitä ja lukuisaa laivaväkeämme varten, mutta siellä ne kuitenkin olivat vielä Rioon saapuessamme ja lienevät siis olleet kauppatavaraa.

Southamptonissa sai Tagus ainoastaan toistakymmentä matkustajaa, jotka saattajiensa ja saattajatartensa seurassa

keräytyivät laivaan odottamaan sen lähtövalmistuksia. Vaan ne eivät olleet pitkällisiä, ja pian jo kuului laivan jäähyväistoitus. Naisten iloinen hälinä muuttui silloin nyyhkytyksiksi, sillä eron hetki oli tullut, toisille kauan toivottu, useimmille katkera ja surullinen.

10 p. helmikuuta. Englannin sumuinen saari on kadonnut näkyvistä ja ainoastaan taivasta ja merta kohtaa silmä joka ilman-suuntaan. Kovanlainen länsituuli keijuttaa laivaa, väliin vajottaen sen kokan laineiden tasalle, väliin kohottaen korkealle ilmaan, ja samalla heiluu laiva molemmille sivuille, kenties korkeiden mastojensa vaikutuksesta, säännöllisesti kuin kellon heiluri. Laivamme on liian kapea ja liian korkea (sitä voisi melkein verrata laidallaan meressä olevaan lankkuun), saattaakseen kulkea tasaisesti edes pienessäkin tuulessa.

Meritauti on jo alkanut vaivata heikompia meistä ja siirtänyt ne kammioihinsa vuoteen omiksi. Ne, jotka luulevat voivansa tehdä sille vastarintaa – ja niiden joukkoon kuulun minäkin – pysyvät niin paljon kuin mahdollista laivan kannella, sillä raitis ilma on paras suojeluskeino sitä vastaan. Pieni ryypyy rommia ja lujasti kiristetty vyö vyötäisillä ovat myöskin hyvänä apuna. [Lääkkeenä tai suojeluskeinona meritautia vastaan saattaa ottaa teelusikallisen joka toinen tai kolmas tunti kokaiinia seuraavan reseptin mukaan: *Cocain muriatic. gram 0,15, Spiritus vini rect q.s. ad solut., Aqua destill. gram 150.*] Kuitenkaan ei yksikään matkustajista ole voinut sitä kokonaan välttää ja muutaman tunnin pahoinvointi tuli minunkin osakseni. Vihdoin tottuu

ruumis laivan häilymisiin, ja loput matkaa menee tavallisesti useimmilta ilman uutta taudin kohtausta.

11 p. helmikuuta. Tuuli on vaihdellut itäisenä, pohjaisena ja läntisenä, Sää on ollut kaunis ja päivänpaiste lämmin.

Yöllä näin Biscayan lahdessa tuhansia pieniä loistavia esineitä, jotka olivat ikäänkuin kimaltelevia tähtiä vedessä. Ne olivat pieniä merieläimiä, joilla on fosforesseeraava valo, eli jotka loistavat pimeässä samaten kuin kiiltomadot maalla. Nämät *Noctiluca* nimiset infusoriat eli likoeläimet ovat niin pieniä, ettei niitä paljain silmin voi eroittaa, vaan niiden valo näkyy pienenä heikosti loistavana pilkkuna. Sitä paitse näkyi isompia melkein kämmenen kokoisia kiiltäviä täpliä, jotka kenties olivat *Noctiluca* ryhmiä tai mahdollisesti hyytelöeläimiä (*Maneetteja*). Kun niitä saattoi eroittaa ainoastaan laivan läheisyydessä, näytti siltä kuin jos laivan ympärillä hyrskyvä vesi olisi ärsyttänyt esiin niiden fosforesseeraavan valon.

Jälkeen puolenpäivän tuli Hispanian rannikko näkyviin. Katselin kiikarilla sen vuorisia maisemia, joissa eroitin vihertäviä mäkisiä ketoja, meren rannalla harmaiden kallioiden reunaamia. Notkoissa näin paikkapaikoin ruskeita lehdettömiä metsikköjä, sillä oli talvisaika, vaan toisin paikoin huomasin myös vihreitä metsiä, joiden puut ja pensaat kantoivat ainavihreitä lehtiä. Harvassa siellä täällä näkyi valkoisia kivisiä asuinhuoneita.

12 p. helmikuuta. Laivallamme oli aikomus eilisiltana poiketa Vigon satamaan Hispanian länsi-rannalla, vaan yö saavutti

meidät ennen tuloamme sinne, jonkavuoksi laivan täytyi koko yön kulkea edestakaisin Vigon edustalla. Tänä aamuna kiiti höyrymme Vigon pitkään ja jokseenkin kapeaan lahteen, joka suupuolelta on suojattu Atlantin aaltoja vastaan kivisillä saarilla ja reunattu kallioisilla vuorilla. Vaikka se on Suomessa sangen vähän tunnettu, on se kuitenkin tärkeä satama, sillä Vigo välittää Pohjais-Hispanian yhteyttä muun kaukaisemman maailman ja varsinkin Etelä-Amerikan ja Afrikan kanssa. Sinne myös poikkeavat matkoillaan Etelä-Amerikkaan melkein kaikki pohjaisesta tulevat Englannin, Saksan ja Franskan matkustajalaivat. Vigo on kuitenkin ainoastaan pieni kaupunki, jolla on noin 15 tuhatta asukasta, vaan se on hyvin rakennettu ja sen kartanot ovat enimmäkseen monikertaisia kivrakennuksia. Sen takana olevalla vuorenhuipulla on linnoituksia, jotka turvaavat satamaa vihollista vastaan. Ympäristö on viljeltyä maata osittain, ja lahden toisella puolella – Vigo on nimittäin etelärannalla – on myös maa-taloja. Maisema on jotensakin kaunis. Havumetsiä, tosin pienenlaisia, vaan hyvin hoidettuja, näkee siellä ja täällä mäkien rinteillä. Samaten kasvaa vuorten rinteillä ja laaksoissa viljelysten välissä myös lehtimetsiä, jotka tällä vuodenajalla ovat ruskeita ja lehdettömiä.

Venheitä souti laivamme ääreen matkustajia noutamaan, ja toisissa niistä oli myös oranseja eli appelsiineja kaupaksi. Ostin englantilaisella rahalla, joka siellä näkyi hyvin kelpaavan, niitä koko joukon eväiksi. Niiden hinta ei ollut täyteen 2 Suomen penniä kappaleelta.

Satamassa oli useampia laivoja, sekä kauppalaivoja että myöskin tullilaiva, josta tuli kaksi pyssyllä varustettua sotamiestä laivaamme ja astuivat niihin veneisiin, joilla kuljetettiin matkustajia maahan.

Matkakumppaneiksi saimme Vigosta myös parven nälkäisiä kalalokkeja, joita satamassa lenteli ja uiskenteli ääretön joukko. Ne ovat harmaa- ja musta-selkäisiä *Larus* lajeja, *L. canuksen* ja *L. fuscuksen* näköisiä lajeja. Lennellen edestakaisin laivan jäljessä, odottavat he sieltä putoavan jotakin heille ruuaksi kelpaavaa, ja myöskin näyttää vesi, joka hyrskää ja kuohuu laivan jäljessä, houkuttelevan heitä puoleensa, sillä tiuhan takaa tavoittelevat he vaahtoa, luullen siinä kaloja uiskentelevan.

13 p. helmikuuta tulimme varhain aamulla Portugalin pääkaupungin, Lisboan, edustalle, vaan saimme siellä odottaa muutamia tunteja sumun katoamista. Lisboan lahden suu on pohjais-rannikolta linnoitettu ja myöskin keskellä salmea on saarella pyöreä pienenpuoleinen linnoitus, johon on pystytetty majakka-torni. Lahtea eteenpäin kulkiessa, kapenee se kapenemistaan, kunnes siinä vesi alkaa sangen vahvasti virrata. Se jatkenee sillä tavoin vähitellen Tajo joeksi, jonka rannoille kaupunki on rakennettu. Pitkin pohjais-rantaa on hyvän matkaa rakennuksia ja tehtaita, vaan varsinainen kaupunki on osittain kauempana virran varrella, osittain järven kaltaisen suvannon rannoilla, joksi virta siellä laajenee.

Tajon kalteville rinteille rakennettu Lisboa, jonka valkoiset, punaiset, keltaiset ja vaalean siniset rakennukset näkyvät toinen

toisensa yli, on sangen miellyttävän näköinen. Ylinnä on suuri ja komea kuninkaallinen palatsi, ja kauniita oudonnäköisiä kirkkoja sekä muita isompia julkisia rakennuksia pistää siellä ja täällä esiin yksityisten omistamain kartanoiden välissä.

Olisi ollut tilaisuus pienellä höyryllä, joka laski laivamme viereen, nousta maalle kaupunkia ja sen kansaa katselemaan, vaan pidin varovampana jäädä laivaamme, varsinkin kun en vielä laisinkaan taitanut Portugalin kieltä. Vahinko tuli kuitenkin osaksi korvatuksi senkautta, että laivastakin saattoi johonkin määrin kumpaiseenkin tutustua. Höyrymme ympärille tuli nimittäin veneillä suuri joukko kaupungin asukkaita, sekä sivistynyttä että alhaisempaa kansaa, ja pian oli laivamme kokonaan kadottanut vakavan englantilaisen luonteensa, sillä Portugalilaiset nousivat sinne ilman mutkitta, pistäytyivät kaikkialle ja liikkuivat ja reuhaisivat siellä niinkuin kotonaan. Toiset olivat noutamassa matkustajia ja niiden tavaroita, toiset toivat uutta lastia höyryymme.

Laivamme teki myös suuria varustuksia Atlantin-matkaansa varten. Kiviihiliä otti se kolme jaalan lastia ja juomavettä yhden jaalan kannon. Jälkimäistä kuljetettiin meille viidessä isossa rautaisessa laatikossa, joista sitä pumputtiin laivassamme oleviin isoihin vesikammioihin. Härän-lihaa, valkojuurikkaita, porkkanoita, y.m., saimme myös runsaasti eväiksi. Uusia matkustajia tuli lisää satamäärä, enimmäkseen köyhää työväkeä ja emigrantteja.

Aina kello 5:een saakka kestivät lastaukset, jonka jälkeen

saattoväki alkoi laittautua tiehensä, ensin pidettyään hirveää melua ja rähinää, sekä vallattomassa pilanteossa että kiivaassa riidassa räyhäten.

Heidän kielensä yleinen sointu muistuttaa *sche* äänten runsauden vuoksi enimmäin venäjän kielestä. Kasvojen puolesta luulin voivani eroittaa heissä kaksi erillaista tyyppiä tai rotua. Sangen usein, kenties useimmiten, on Portugalilaisella jotensakin leveät kasvot ja paksupäinen nenä sekä ruskeat hiukset ja ruskea parta, vaan toisilla on pikimustat hiukset ja parta, kasvot kapeita, nenä koukistunut ja kapea, jälkimäinen muoto kenties seuraus arabialaisesta ja roomalaisesta vaikutuksesta.

14 p. helmikuuta. Yö oli myrskyinen. Laiva keijui vahvasti ja aallot huuhtoivat yhtämittaa sen kantta, väliin roiskuttaen vettä sen kammioihinkin. Purjeet olivat levällään ja laivamme kiiti nopeasti lounatta kohden.

Päivä on ollut pilvinen ja ilma lauhkea. Heikko tuuli puhalttaa vastaamme etelästä. Lisboasta tulleet matkustajat ovat meritaudissa, suureksi kiusaksi meille toisille, jotka aikaisemmin olemme nousseet laivaan, ja joilla yleensä nyt on hyvä terveys. Nuoret gentlemannit kuluttavat aikaansa eräällä heitto-pelillä laivan kannella. Ei mitään merkillistä ole tapahtunut. Olemme Marokon kohdalla, vaan maata ei ole millään suunnalla näkynyt senjälkeen kuin erosimme Lisboan rannikosta.

15 p. helmikuuta. Ilma on sateinen ja tuulinen, ja meritautisia on laivassamme hyvin paljon. Matka alkaa jo

meistä terveistäkin tuntua yksitoikkoiselta. Ehtoopuolella kiihtyi tuuli kiihtymistään. Laivan-touvit vinkuvat ja vettä roiskuu laivan kannelle. Tagus keijuu vahvasti ja vajottaa kokkansa meren sisään niin syvälle, että näyttää ikäänkuin laivamme olisi uppoamassa. Istun yksinäni salongissa, joka on alakerroksessa kokkapuolella laivaa, kun äkkiä kuuluu veden loisketta portaissa ja vahva vesivirta syöksee alas saliin. Laine on lyönyt sisään avonaisen oven kautta ja sen jäljessä seuraa kohta toinen ja kolmas, jotka kaikki esteettömästi tunkeutuvat laivan sisustaan. Korttelin korkealta on vettä salongissa ja yhäti virtaa uutta lisää.

Nousin vedestä penkille ja kiipesin lastaus-aukon kautta köysiportaita myöten kannelle, nähdäkseni mitä on tapahtunut. Tulva oli kuitenkin ulottunut ainoastaan saliin, jossa istuin, vaikka laivan peräpuolellakin olevassa salongissa oli lattialla isoja vesilätäköitä. Sen suurempi ei ollut vahinko. Väestö riensi ammentamaan vettä ja tuokiossa oli lattiamme siitä vapaa. Onneksi ei ollut kuitenkaan hytteihimme tunkeutunut vettä, kun ne olivat korkealla kynnyksellä eroitettut salongeista.

16 p. helmikuuta. Aamupäivällä tuli etelässä taivaanäärellä näkyviin himmeä varjo, jossa eroitti korkean välkkyvän huipun ikäänkuin valkoisella lumivaipalla verhottuna.

Se on Teneriffan saari, sanottiin minulle.

Kun lähenimme saarta, huomasin että ensimmäinen muoto, jossa se näyttäytyi, ei ollutkaan vallan todellisuuden mukainen. Sen huippua verhosi valkoinen päivän paisteessa välkkyvä pilvi, joka näytti vuorta peittävältä lumikinokselta.

Alemanpa avautui melkein troopillinen luonto eteemme. Dracsenat, palmupuut, banaanit, viikunapuut y.m. etelän kasvit reunaavat saaren viljelyksiä ja koristavat sen kyliä. Vaan muutoin on se tältä puolelta metsätön ja sen jylhään vuorten rinteillä eroittaa ainoastaan täplittäin harmaanvihreitä pensaita. Punaisen ruskea maa välkkyi nurmikkojen välissä ja lyyjynharmaita kallioita pistää esiin vuorten syrjistä.

Kylien ja edessämme olevan *Santa Cruz'in* kaupungin ympäristöllä on viljelyksiä vuorten rinteillä portaanmuotoisina penkereinä toinen toisensa yläpuolella. Ne ovat jo vihreässä puvussa, vaikka Teneriffassa nyt on talvis-aika, kuten voipi huomata myöskin niistä lehdettömistä kuivannäköisistä puista, jotka kohottavat harmaita oksiaan esiin Dracfenojen, Tamariskien ja daadeli-palmujen ainavihreiden lehväin välissä. Ilma on kuitenkin tällä hetkellä kuumaa ja päivä paahtaa polttavasti laivan kannelle.

Teneriffa onkin vallan likellä troopillisen vyöhykkeen alaa, ainoastaan 28 astetta pohjaispuolella tasapiiriä. Se kuuluu Kanarian saaristoon, vaan muut siihen luetut saaret ovat niin kaukana ett'emme niitä *Santa Cruz'in* edustalta, johon laivamme on pysähtynyt, saata laisinkaan eroittaa. Sen pituus on noin 89 virstaa, suurin leveys 56 virstaa ja pinta-ala 1,946 neliövirstaa. Se on hispanjalainen omistus ja sen asukkaat, joita kaikkiaan on 105 tuhatta, ovat hispanialaistunutta sekarotua, joka on syntynyt Hispanialaisten siirtolaisten sekaantumisesta saaren alkuasukkaiden Guanchien sekä vähemmässä määrin myöskin

Arabien, Norrmannisten valloittajain ja Neekerien kanssa.

Nämät Guanchit olivat todennäköisesti Afrikasta tullutta Berberiläistä kansaa, valkoisia eli ruskeita, dolichocephaleja, pitkiä ja rotevampia, kuin Arabialaiset, mustasilmäisiä ja sileä-tai suortuva-tukkaisia. Heidän kasvonsa olivat vähemmän pitkät, kuin Arabialaisilla, otsa vähemmin kalteva, nenä leveämpi ja lyhyempi, ja huulet paksummat. He kävivät alastomina tai vuohen nahoilla eli muilla peitteillä hiukan vaateetettuina, ja sekä miehillä että naisilla oli tapana maalata itseään vihreällä, punaisella ja keltaisella värillä.

Mitään talvea euroopalaisessa merkityksessä ei Teneriffassa myöskään ole. Tammikuussa, joka on vuoden kylmin kuukaus, on keskimääräinen lämpö $17,7^{\circ}$, ja lokakuussa, joka on lämpöisin kuukaus, on $26,1^{\circ}$ Cels. (Santa Cruz'issa.)

Kuitenkin saaren korkeimmalla vuorella, *Pico de Teyde'lla*, jonka huippu on 3,715 metriä merenpinnan yläpuolella, ja jonka sanotaan näkyvän kahden ja kolmenkin sadan virstan päähän, on talvella paikoittaisin vahvoja lumikinoksia ja jäätikköjä, joita sen kraatterista nousevat kuumat (noin 85 asteiset) höyrytkään harvoin voivat sulattaa. Pico de Teyde on nimittäin suuremman tulivuori, jonka vulkaaninen voima ei vielä kukaan ole kokonaan masentunut, ja joka sadan tai viidenkymmenen vuoden väliajalla, viimeiseksi vuonna 1798, on syössyt kidastaan tulta ja laavavirtoja, ankarasti tärisyttäen koko saarta.

Teneriffa ja muutkin Kanarian saaret ovat melkein kokonaan vulkaanista syntyä, ja pitkin niiden rantaa pistää esiin niemiä,

jotka ovat muodostuneet laavavirroista. Muilla vuorilajeilla kuin trachyteilla, basalteilla ja obsidianeilla onkin vähäpätöinen sija koko saaristossa.

Suurin osa Teneriffasta on vulkaanista tuhkaa, kuonaa ja kalliota, vaan varsinkin sen pohjoispuolisessa osassa, joka on kosteiden passadituulten alla, ovat laaksot myöskin erinomaisen hedelmällisiä, niinkuin yleensäkin on maanlaadun laita, joka on syntynyt vanhain laavakerrosten rapautumisesta.

Pääelinkeinot ovat siellä maanviljelys, cochenilliviljelys ja kalastus. Viljelykasveista ovat tärkeimmät vehnä ja muut viljalajit, maissi ja viiniköynnös. Cochenillit, joita enimmin kootaan Teneriffalla, tuottivat vuosina 1880-1884 Kanarian saaristolle vuosittain yli 6 miljoonaa markkaa. Niitä lähetetäänkin maailmankauppaan Kanarian saaristosta monta vertaa enemmän kuin kaikista muista maista yhteensä. Niiden sikiämistä varten viljellään laveilla aloilla piikkisiä kaktus-kasveja (*Opuntia*-lajeja), joilla punaista väriainetta sisältävät cochenillihyönteiset (*Coccus cacti*) elävät.

Kasvullisuus on Teneriffassa erittäin vaihteleva, sillä pitkin vuorten rinteitä on useampia hyvin erillaisia kasviregiooneja toinen toisensa yläpuolella. Alinna on mehevien kasvien vyöhyke, jossa viljelykset suurimmaksi osaksi ovat, ja jossa puunmuotoiset mehevät *Euphorbiat* ja yhdysponsinen *Kleinia neriifoolia*, cypressinmuotoinen *Tamarix canariensis*, *Dracaena draco* sekä useat troopilliset viljelypuut kasvavat. Sitten seuraavat metsäregioonit, laakerien (*Laurus foetens*), öljypuiden (*Olea*

excisa), puunmuotoisten Ericain (*Erica arborea*) ja Myricain (*Myrica faya*) vyöhyke sekä havupuiden (*Pinus canariensis*) ja cypressien (*Juniperus cedrus*) zooni, joka Teneriffan pohjaisosassa on paraiten säilynyt. Yläpuolella näitä usein pilvillä ja sakealla sumulla peitettyjä metsäregiooneja, joiden yläraja on 1,600 metrin vaiheella, ovat sitten aukeat alpiiniregioonit, johon Retama-varvukot (*Spartocytisus nubigenus*) ja heinikot kuuluvat.

Siellä ja täällä eroitamme laaksoissa valkokuoneisia kyliä ja isoimman laakson kohdalla, pienen aukean merenpoukaman rannalla on *Santa Cruz* niminen näennäisesti vähäinen kaupunki, jolla kuitenkin on noin 17 tuhatta asukasta. Muissa osissa saarta on vielä muitakin ei vallan pieniä kaupunkeja, vaan niitä emme saata nähdä laivaamme. Santa Cruz'in uudesti maalatut valkoiset ja keltaiset litteäkattoiset huoneet, vaikka ne ovat ainoastaan yksi- tai kaksi-kerroksisia, näyttävät kuitenkin sangen sieviltä, varsinkin kun ne ovat palmupuilla ja Dracaenoilla erotetut toisistaan. Kaupungin ympärystöllä on meren rannalla myös muutamia kivistä rakennettuja pieniä linnoituksia uhkauksena luvottomasti satamaan pyrkiville laivoille.

Tämän näköalan kauneutta enentää vielä joukko laivoja, aluksia ja veneitä, jotka keijuvat aukeassa satamassa, jossa niillä on suojaa ainoastaan etelä- ja länsi-tuulia vastaan.

Saaren asukkaita tulee veneillä laivamme luokse. Huomiotani vetävät puoleensa muutamit sivistymättömään kansaan kuuluvat keikarit, jotka ovat koristaneet poskiaaan punaiseksi maalatulla hopearuplan kokoisella täplällä. Muutamissa veneissä tarjotaan

meille kaupaksi monenlaisia saaren tuotteita, niinkuin appelsiineja, miehen nyrkin kokoisia sitrooneja, banaaneja, sikareja, liköörejä, isoja olkihattuja, y.m. Nämät tavarat ovat kaikki helppohintaisia ja menevät hyvin kaupaksi. Minäkin ostan yhdellä shillingillä (1 mk 20 penn.) banaaneja ja saan niitä 25 kappaletta. Banaanihedelmät ovat Suomessa melkein tuntemattomia, sillä niitä on sangen vaikea sinne asti säilyttää mätänemättä. Kuitenkin sekä banaani-ruoho että sen likisukuinen pisanki (*Musa paradisiaca* ja *sapientum*) ovat tavattoman suurien lehtiensä vuoksi Suomessakin tunnetut ja vetävät kasvihuoneissa komeutensa kautta huomion puoleensa. Banaani-hedelmiä on useita toisintoja, vaan tavallisemmat ovat 4-6 tuuman pituisia ja tuuman tai puolentoista paksuisia koukeroita kurkkuja. Ne istuvat kiinni lähetysten yhteisessä kyynärän tai puolentoista pituisessa varressa ja muodostavat siten paksun tähkän, jonka latvassa ovat hedekukat nyrkin kokoisena punaisena nappuna paljaan varren päässä. Näiden kellertävien kurkkujen sisässä ohkoisen ja helposti irtautuvan nahkean kuoren alla on pehmeä vaalea ydin, jonka sisässä on hyvin pieniä ruskeita siemeniä. Tämä ydin on hedelmän syötävä osa. Sen maku on jauholla sekoitetun meden tapaista, vaan sangen miellyttävää, ja haju melkein niinkuin ananas-hedelmällä. Aineeltaan on se ikäänkuin limaista jauhoa ja hyvin ravitsevaa, niin että jo muutamista saapi tarpeeksi.

17 p. helmikuuta olemme pohjaisen käännepiirin tienoilla. Taivas on pilvetön, tuuli vieno, ja päivä paistaa lämpimästi.

Kaunis kesäinen päivä, ilman mitään tapahtumia.

18 p. helmikuuta on polttavan kuuma päiväpaiste ja tuuli on liian heikko voidakseen lieventää rasittavaa kuumuutta. Riittävän liikkeen puute raukaisee ruumistamme, sillä ala, jolla saamme liikkua, on liian vähäinen.

19 p. helmikuuta on kuuma päiväpaiste ja heikko myötätuuli.

20 p. helmikuuta olemme noin kymmenkunta astetta pohjaispuolella tasapiiriä. Troopillinen kuumuus rasittaa meitä masentavasti. – Iltahämärässä lensi lentokala laivamme yli.

21 p. helmikuuta satoi iltasella vettä ja koko taivas oli pilvinen. Vieno myötätuuli kestää yhäti vielä.

22 p. helmikuuta puolenpäivän aikaan kulki laivamme päiväntasaajan poikki. Tuuli on itäinen, päivä kuuma ja taivas hiukan pilvinen.

23 p. helmikuuta on ilma niinkuin edellisenä päivänä. Pääskysen muotoinen musta lintu, arvattavasti myrskypääskysen (*Thalassidroma pelagica*), lensi laivamme ohitse. Muita lintuja ei ole aukealla merellä näkynyt.

24 ja 25 p. helmikuuta on ilma ollut niinkuin edellisinä päivinä.

26 p. helmikuuta on tavattoman kuuma päiväpaiste. Puolenpäivän aikaan on aurinko melkein keskellä taivasta. Meren pinta on tyyni. Ruskeita sananjalkain lehtiä ja troopillisten kasvien kukintoja eroitamme veden pinnalla, joka osoittaa Amerikan lähestymistä. Siellä ja täällä räiskyttävät isot merikalat vettä ilmaan tai piirtävät veden pinnalle nopeasti liikkuvan

kuohuvan uoman.

Ehtoopäivällä näin suuren joukon lentokaloja (*Exocoetus nigricans*) ja tarkastelin niitä kiikarilla. Ne ovat noin 4-6 tuuman pituisia, tummaselkäisiä, vaan muutoin hopeavärisiä, jotensakin sären muotoisia kaloja. Rintaevät ovat niillä kehittyneet suipoiksi läpikuullakoiksi siiviksi, jotka ovat hiukan lyhemmät kuin ruumis. Muutkin evät ovat pitkiä, samoin kuin kaksijakoinen pyrstöeväkin. Ne lensivät kaikki lähellä vedenpintaa hyvin nopeasti ja varsin pitkät matkat, laivan luota niin kauas, etten enään voinut niitä teatterikiikarillani erottaa, vaan veden roiskinasta huomasin koska ne laskeutuivat veteen. Niiden lento ei tapahtunut kaaren muotoon, vaan joko suoraan joku kortteli yläpuolella vedenpintaa taikka väliin kohoamalla väliin laskeutumalla. Lentäessään ne räpyttivät hyvin tiuhaan siipiään, ja yhdestä näin selvästi että sillä oli pyrstöevä vaakasuorassa asennossa niinkuin linnulla ja että se sillä siis piti perää lentäessään. Kauempaa ne näyttivätkin vallan lentäviltä linnuilta. Niiden liike oli siis selvästi todellista lentoa, eikä verrattava muiden kalojen hyppäyksiin tai siipioravan pitkiin harppauksiin.

Näitä laivan ohitse ja sitä pakoon lentäviä kaloja katsellessani, juohtui mieleeni, että tässä olisi tilaisuus tehdä jotakin, josta Suomen suurimmatkin sporttimiehet tulisivat minua kadehtimaan, nimittäin ampuja lennosta – kaloja. Sitä en kuitenkaan rohjennut koettaa, sillä laivan järjestyssäännöissä olin lukenut, että oli kielletty tuomasta sinne pyssyä tai aseita – määräys luultavasta kylläkin tarpeellinen Montevideosta

tai Hispaniasta ja Portugalista tuleville matkustajille. Siitä huolimatta olin kuitenkin tuonut pyssyn muassani laivaan, ei salaisesti, vaan julkisesti, ilman että tavarain vastaanottaja ja tarkastaja laivassa siitä oli huomauttanut, vaan sen käyttäminen olisi mahdollisesti aikaansaanut minulle selkkauksia.

Meren pinnalla eroitimme tänään useissa paikoin pitkiä kellertäviä juomuja, joissa vesi oli sekaista ja pahanhajuista. Otimme vettä sellaisista paikoin ja huomasimme siinä pieniä algi-kolonioita. Meren virta oli mahdollisesti syynä siihen, että ne olivat keräytynyt pitkiksi leveiksi vyöhykkeiksi, jotka verkkomaisesti yhtyivät toisiinsa. Senkaltaisia pieniä leväkasveja tavataan myöskin Suomen sisävesillä "veden kukkiessa".

27 p. helmikuuta oli ilma sateista ja viileää. Iltasella tuli Brasilian rannikko näkyviin, vaan ainoastaan muutamia vuoria saatoimme siitä epäselvästi erottaa.

28 p. helmikuuta on tavattoman kuuma päivä, eikä edes pienin tuulen leyhkäyskään vilpastuta ilmaa. Matkan yksitoikkoisuus ja pitkällisyys tuntuu senvuoksi vielä monta vertaa rasittavammalta. Väsymys, tyytymättömyys ja äreys on jo vallannut kaikkien mielet. Portugalilaiset ovat tapelleet keskenään; me muut olemme kuluttaneet aikaamme moittimalla laivaa, sen rakentoa, epämukavaa lastausta, yhäti samanlaatuista ruokaa, Englantilaisten epäkohteliaisuutta ja jöröyttä, j.n.e. Kaikki on mielestämme pahoin. Franskalaiset romaanit ja portugalilaiset lukemistot, joiden avulla olemme huvittavalla tavalla koettaneet kartuttaa tietojamme niistä kahdesta kielestä,

joita Brasiliassa matkustajan täytyy tuntea, – ovat jo kadottaneet kaiken viehätysten. Kaikilla on vaan yksi ajatus, yksi toivo, – päästä maalle.

Vaan laivamme kiittää nopeasti suoraan maata kohden, kyntäen välkkyvän tyyneen meren pintaan hyrskyävän uoman, josta hyökynä leviää aaltoja molemmille sivuille. Saatamme jo ihailla Brazilian korkeita vuoria, joita troopillinen kasvullisuus verhoaa, palmupuilla seppelöittyjä saaria ja kallioisia niemiä, joita vastaan hyökyaallot sortuvat valkoiseksi vaahdoksi.

Pian jo avautuu vuorten väliin kapea salmi, molemmin puolin suojeltu linnoituksilla, joista Brazilian lippu liehuu, osoittaen siihen kuvatulla maanpallolla sen maan suuruutta, johon nyt saavumme.

Salmen läpi mentyämme, olemme Rio de Janeiron satamassa, Brazilian pääkaupungin edustalla.

Toinen luku.

Rio de Janeirossa

Tulo Rion satamaan. – Veijareja. – Luonnon sulous. – Viehättäviä huviloita. – Puistot. – Kaupungin rakennukset. – Linnoitukset. – Kadut. – Rio de Janeiron asukasluku. – Kaupungin tilastoa. – Suuri kuolevaisuus. – Muukalaiset.

Kun laivamme oli pysähtynyt Rio de Janeiron satamassa, keräytyi sen ympärille suuri joukko veneitä noutamaan matkustajia rantaan. Soutajat niissä olivat kaikkia ihmisvärejä, mustia, ruskeita, keltaisia, valkoisia, – Neekerejä, Mulatteja, Mestitsejä, Portugalilaisia.

"Senhor! Senhor (lue: senjoor)! Quera bota (lue: keera boota)?" Herra, tahdotteko venettä? – kuului joka taholta.

"Paljonko tahdot rantaan saakka?" – kysyin yhdeltä.

"Quatro milreis". Neljä tuhatta reissiä (noin kahdeksan markkaa).

"Mutta eihän rantaan ole kuin vähän matkaa".

"Kaksituhatta", "yksituhatta" – kuuluu joukosta toisintoina.

"Tahdotteko huonetta lähellä satamaa?" – kysyi franskan kielellä eräs nuori siistinnäköinen mies läheisyydessäni. "Soudosta rantaan ei makseta kuin 500 reissiä (= 1 markka), mutta huonetta ei herra saa kaupungissa vähemmällä kuin 3 tai 2,5 tuhatta reissiä vuorokaudelta. Jos tahdotte, niin saatan teidät

hotelliimme".

Saatuani vielä tietää, että hotellissa puhuttiin sekä saksan että franskan kieliä, suostuin tarjoumukseen ja menin sinne hänen kanssaan.

Perille saavuttuamme, huomasin oitis, että olin joutunut neljännen luokan hotelliin, vaan katsoin kuitenkin viisaimmaksi jäädä sinne, ainakin niin pitkäksi aikaa, että saatoin katsoa ympärilleni kaupungissa ja päättää minne minun oli meneminen. Vähän tingittyäni, sain huoneen huonointa lajia katon rajalla, ainoan, jota sanottiin vapaaksi, viidestä markasta vuorokaudelta.

Vaikka hinnat yleensä ovat Rio de Janeirossa paljoa kalliimmat kuin Euroopassa, ei huoneiden hyyryt siellä kuitenkaan ole niin tavattoman suuria, vaan olin minä joutunut veijarien kanssa asioihin, maan tavoille ja oloille vullan vieras kun olin.

Muutoin kohtaakin siellä joka askeleella senkaltaisia asioitsijoita, astukoon paraimpaan kauppapuotiin tai etsiköön tavarainkantajan eli ajomiehen apua. Asioitsemis-tapa on nimittäin siellä senkalttainen, varsinkin kun on ainoastaan satunnaisissa asioissa jonkun kanssa, että tavaran hinta riippuu yksinomaisesti siitä, kuinka paljon kukin ostaja saadaan siitä maksamaan. Jos hänellä ei ole tilaisuutta tai kykyä sitä hankkia helpommasta hinnasta muualta, niin syyttäköön hän siitä itseään, sellainen tapaus on ainoastaan edullinen konjunkturi, jota myöjän on oikeus käyttää hyödykseen. Tämä kovin demoraliseeraavaa kauppatapa, joka ei jyrkästi eroa sivistyneen

maan lainkaan rankaisemasta petollisuudesta ja ajanpitkään useimmissa tapauksissa tulee harjoittajalleenkin vahingolliseksi karkoittamalla häneltä ostajat rehellisten asioitsijain puoleen, on Brasiliassa vielä täydessä kukoistuksessa.

Lukittuani tavarani huoneeseni, menin kaupungille toimittamaan asioitani, päästäkseni – niinkuin varovaisuus vaati – niin pian kuin mahdollista sisämaahan Rio de Janeiron troopillisesta ilmanlaadusta, joka vastatulleelle Euroopalaiselle varsinkin on sangen myrkyllistä.

Miten hämmästyttävällä tavalla kaikki, jota silmäni kohtasi, erosi siitä, mitä Euroopassa olin tottunut näkemään! Kaikki mitä ympärilläni huomasin, muistutti ja osoitti minulle, mikä ääretön matka minut eroitti kotimaastani.

Mikä luonto! Mikä ihmeteltävä kasvullisuus, joka uutuudellaan niin ihastutti mieltäni. – Ja ihmiset! Kuinka kummallisia ja oudonnäköisiä!

Olin suuressa kuumen ilmanalan kaupungissa, jolla on kaikki sellaisen omituisuudet ja edut. Tarkastakaamme sitä lähemmin.

Erinomaisen viehättävä on Rio de Janeiro asemansa puolesta, rakennettuna, niinkuin muinainen Rooma, seitsemälle kukkulalle, kaunis-rantaisen merenlahden ja sitä kiertävän suuremmoisen vuoriston väliin.

Vaan kauniin aseman etuihin yhdistyy siellä monessa paikoin ja varsinkin kaupungin ympärystöllä sitä uhkeata loistoa, joka on omituinen kuumen ilmanalan kasvullisuudelle. Etelän ihanimmat ja komeimmat puut sekä loistavimmilla

kukilla koristetut kasvit rehoittavat Rio de Janeiron puistoissa rinnakkain. Ja mitä kaupungin ympäristöllä oleviin huviloihin tulee, niin ne ovat usein ikäänkuin satujen maailmasta esiin lumottuja kuvia. Se, joka pohjaisissa maassa on kehittänyt mielikuvituksensa, voipi tuskin unelmissaankaan haaveksia sellaista asuntoa, jota tropiikin asujan verrattain vähällä tuhlauksella voipi hankkia itselleen.

Mitä taide yhdessä rikkaan luonnon kanssa voivat saada aikaan, sen näkee toteutettuna Rio de Janeiron varakkaampain asujanten huviloissa. Huoneet ovat niissä usein koristetut loistavilla värilöillä, jotka etelämaalaisen vilkkaalla mielikuvituksella ovat yhdistetyt; ovet, ikkunat, balkongit, portaat verhotut tai seppelöidyt yhäti kukkivilla ja aina vehreillä köynnöskasveilla. Erinomaisen vaikutuksen tekevät huoneiden edessä olevat verrattomat pylväskäytävät kuningaspalmuista (*Oreodoxa oleracea*) ja palmitoista (*Euterpe oleracea*), joiden sileät tasapaksut tai toisissa lajeissa keilin muotoiset rungot näyttävät korkeilta marmoripatsailta, vaan kantavat latvassaan kauniin uhkean lehti-ruusukkeen monen kyynärän pituisista parilehtisistä lehdistä. Puiden takaa näkyy taiteellisia kukkalavoja ja tumman vehreitä nurmikkoja, koristetut komealla viuhkopalmulla, jonka isot viuhkomaiset lehdet muodostavat avaran pallonmuotoisen lehvän, taikka näkyy sieltä suihkulähteitä, joiden rannoilla kasvavat verrattoman komeat *Agave americana* tai *Fourceroya gigantea*, joiden tuuheasta ja maan tasalla olevasta lehtiruusukkeesta kohoaa

usean sylen korkuinen kuusen muotoinen kukkaröyhy, muita ihania *Agave americana* kasveja mainitsematta.

Rio de Janeirossa on 12 julkista puistoa, joista 6 on pienempää ja seuraavat 6 isompia:

1. *Praca do Paco*.

2. *Praca de Duque de Caxias*, jossa kasvaa kauniita palmupuita.

3. *Praca da Constituicao*, jonka keskellä on Dom Pedro I:n muistopatsas.

4. *Passeio publico*, josta on kaunis näköala, ja jossa myös kasvaa muutamia paksuja puita, joiden runko kokonaisuudessaan on muodostettu useista kymmenistä yhteensulaneista köynnöskasveista.

5. *Jardim do campo d'Acclamacao*, joka on iso puisto ja koristettu kauniilla nurmikoilla, monimutkaisilla lammikoilla ja jokiloilla, joiden yli pääsee hirsien muotoisista kivistä rakennettuja siltoja myöten. Sen ihmeisiin kuuluu myöskin labyrintin tapainen stalaktiittiluola, jota vilpastuttaa pieni vesiputous.

6. *Jardim Botanico* eli kasvitieteellinen tarha, joka on kaupungin ulkopuolella *Gavean* tien varrella. Se on hyvin avara ja kaunis puisto, jossa varsinkin pitkät ja juhlalliset palmupuukäytävät (*Oreodoxa oleraceaa*) vetävät huomion puoleensa.

Näihin voidaan vielä lisätä *Parque Imperial* eli puisto, joka ympäröi keisarillista palatsia, *Boa vista*, Sao Christovao'issa,

ja johon pääsö on sallittu kaikille kävelijöille.

Mitä itse pääosaan kaupunkia tulee, niin sen rakennukset eivät ole erittäin merkillisiä, vaan ovat enimmäiten vähäisiä ja ainoastaan kaksinkertaisia. Alimman kerroksen ikkunat ovat niin matalalla että kadulta näkee huoneiden sisään, ja ylemmässä kerroksessa ne aukeavat ovina kapeaan balkongiin.

Kaupungissa on noin 30,000 taloa, joista 18,000 ovat yhdenkertaisia, (rez-de-chaussée), 7,500 kaksi tai kolmikertaisia ja 3,500 monikertaisia. Niiden vuokra-arvo on virallisen arvostelun mukaan noin 72 miljoonaa markkaa, ja vero, joka niistä kannetaan, nousee 5,800,000 markkaan. Suurella joukolla niistä, etenkin syrjäisemmissä kaupunginosissa, on puutarha, jossa kasvaa varsinkin palmupuita.

Esikaupunkien kanssa on Rio de Janeirossa noin 60 kirkkoa. Harvat niistä ovat kuitenkaan taidokkaasti rakennettuja ja suurenmoista ei ole ainoatakaan. Ne ovat tavallista jesuiittiläis-romaanista stiiliä ja matalakattoisia. Niiden fasaadissa on kaksi matalaa neliskulmaista tornia, joiden välissä tavallisesti on suippo kattoreunastus ja sen kohdalla kirkon pääovi. Fasaadiensa ja torniensa puolesta kauniimpia ovat *Igreja da Santa Cruz, dos Militares* ja *Igreja de Nossa Senhora do Carmo*, jotka ovat Rua direita'n varrella. Sisästä on rikkaimmin koristettu *Igreja do Santissimo Sacramento*, joka on Rua do Hospicio'n varrella.

Muutamilla kaupungin korkeista mäkilöistä on isoja ja hyvin rakennettuja luostareita.

Teattereja on kymmenen, vaan niistä on ainoastaan kaksi

rakennuksensa puolesta merkillisempää, nimittäin *Theatro lyrico* ja *Theatro de Suo Pedro de Alcantara*.

Julkisia rakennuksia on suuri joukko, ja uudemmat niistä ovat myöskin taidokkaasti rakennettuja. Suuruutensa, vaikka ei rakennustapansa puolesta ovat mainittavia arsenaalit ja *alfandega* eli tullihuone sekä *Santa Casa da Misericordia*, iso sairashuone, jolla on tuhatta vuodetta.

Suuremmoinen on kaupungin päävesijohto, johon vesi keräytyy lähteistä Corcovadon vuorella ja pitkää erinomaisen korkeaa kivisiltaa myöten johdatetaan kaupungin läpi Santa Theresa'n vuorelta Morro de Santo Antonio'n kukkulalle.

Saarilla ja sataman suussa on useampia linnoituksia, joissa yhteensä on 302 tykkiä. *Villeganhon'in* linnoitus on samannimisessä saarella, ja samoin on *Cobras* saarella kaupungin luona linnoitus. *Lage'n* linnoitus on rakennettu lahden suuhun saareen, joka jakaa salmen kahteen väylään. Lahden suuta puolustavat myöskin *S. Jono'n* linna ja *Santa Cruz'in* linnoitus ynnä *Pico* niminen linna. Edullisessa asennossa kapean salmen rannoilla ja korkeiden jyrkkäin vuorten suojassa ollen, saattavat ne menestyksellä vastustaa mahtavintakin laivastoa.

Toreja on Rio de Janeirossa yhteensä 54.

Katuja on yhteensä 1060. Niiden suuruuden ja laajuuden mukaan nimitetään niitä *ruas*, *travessas*, *heccos*, *ladeiras* ja *praias*. Enimmäkseen ne ovat kapeita ja hyvin useissa on hevoisrautateitä.

Pitkin kadun pituutta melkein joka talossa on kauppapuoteja

ja kahviloita. Edellisissä myödään enimmäkseen euroopalaista tavaraa vähintään toista vertaa kalliimpiin hintoihin, kuin Euroopassa, ja sitä paitse täytyy tuntemattoman ostajan ensin tinkiä pois puolet pyydetystä hinnasta, ennenkuin kaupasta voipi vakavaa keskustelua syntyä. Kahviloissa myödään sen sijaan helppoon hintaa (15 tai 8 pennistä) pienissä kupeissa kahvia, joka Rio de Janeiron yhtämittäisessä kuumuudessa on erittäin virkistävää.

Tiedot kaupungin väkiluvusta eivät ole tarkkoja eikä varmoja, sillä väenlaskua ei siellä ole toimitettu vuoden 1872 jälkeen. Silloinen väenlasku osoitti siellä olevan 229,000 henkeä, jonkavuoksi 10 procentin lisäyksellä todennäköisten erhetysten korjaukseksi väkiluku arvattiin noin 252,000 hengeksi. Vuoden 1884 lopulla arvattiin Rio de Janeirossa oleksivan 310,000 tai 320,000 henkeä, toisten arvion mukaan 350,000 tai yli 400,000.

Myöskin tiedot kaupungissa syntyneistä ovat epätarkkoja, sillä niistä ei ilmoiteta millekään virastolle. Ainoastaan kastetuista on papistolta saatu tarkempia tietoja, vaan niiden luku on luonnollisesti pienempi kuin syntyneitten. Paroni de Lavrado, "Junta de hygiene'n" päällikkö, on arvannut kuolleitten ja syntyneitten luvun seuraavalla tavalla:

Syntyneitä Kuolleita

1873 6,518 14,102

1874 6,910 9,251

1875 6,909 10,463

1876 7,509 12,763

Nämät neljä vuotta olivat kuitenkin tavallista vähemmin edullisia, sillä niiden ajalla raivosi kaksi keltakuume-epidemiaa. Tässä mainitut numerot osoittavat kuitenkin, että Rio de Janeirossa on suuri epäsuhde olemassa, mitä syntyneiden ja kuolleiden lukuun tulee.

Väestön eneneminen vuoden 1872 jälkeen perustuu siis yksinomaisesti sisäänmuuttoon, orjain muuttoon valtakunnan eri osista ja varsinkin euroopalaiseen immigratsiooniin. Vuotuinen lisääntyminen on mainittuina vuosina arvattu noin 1,600 ja myöhemmin 3,000 hengeksi.

Mitä eri sukupuolten lukuisuuteen tulee, niin ovat kotoperäisessä brasilialaisessa väestössä molemmat sukupuolet melkein yhtä lukuisia, pienellä enemmistöllä kuitenkin miesten puolella. Väestöä kokonaisuudessaan huomioon ottaessa, on miesten luku kuitenkin paljon suurempi, kuin naisten, niin että 1,000 miehelle tulee ainoastaan 704 naista. Siihen epäsuhteeseen on syynä muukalainen väestö, johon kuuluu neljä vertaa enemmän miehiä, kuin naisia.

Rio de Janeiro onkin kosmopoliitti kaupunki, jossa muukalaisuudella on suuri sija.

Sekä lukuisuutensa että rikkautensa puolesta ovat muukalaisista Portugalilaiset tärkeimmät, ja heitä on noin 14 tai 12 prosenttia kaupungin väestöstä. Heidän jälkeen on muukalaisista enimmin Franskalaisia, vaan ei täyteen 1 prosentti väestöstä. Hiukan vähemmän on Hispanialaisia ja

Saksalaisia, sekä vielä vähemmän Englantilaisia. Italialaisia on vasta myöhempinä aikoina muuttanut suuremmassa määrin Brasiliaan, jonkavuoksi niiden luvusta ei ole tarkempia tietoja. Vähäinen prosentti on myös Pohjaisamerikkalaisia, Hispano-Amerikkalaisia ja Kiinalaisia.

Valkoisia on kuitenkin Brasiliaalaistenkin kanssa ainoastaan kolmas osa kaupungin asukkaista. Yhtä paljon lienee siellä myöskin Neekerejä, ja loput eli noin kolmas osa väestöstä Mulatteja eli sekoitusta Valkoisista ja Neekereistä.

Kolmas luku.

Vanhimmat tiedot Rio de Janeirosta

Guanabaran lahti. – Sen löytö. – Kertomukset 16:n vuosisadan Indiaaneista. – Tupinambain tavat. – Tupi-kieli. – Indiaaneilta lainattuja sanoja Euroopan kielissä. – Antarktinen Franska. – Villegaignon'in retki. – Franskalaisten ja Portugalilaisten taistelu Brasiliassa. – Portugalilaiset Guanabarassa. – Rio de Janeiron perustus. – Indiaani Ararigboia. – Franskan vallan loppu Brasiliassa.

Rio de Janeiron lahti, jota Indiaanit nimittävät "*Guanabaraksi*" ja joka myöskin on tunnettu "*Nitherohyn*" tai "*Nitherohyn*" indiaanilaisella nimellä, tunkee 30 kilometriä (liki 3 peninkulmaa) pohjaista kohden mantereeseen. Sen suu eli "barra" on vallan kapea, noin 1,500 metriä leveä, vaan kauempana laajenee se melkoisesti, niin että sen ympärystä on 140 kilometriä (virstaa). Se muodostaa useita pienempiä lahtia ja sen laineet huuhtovat liki sadan saaren rantoja. Sen syvyys on suun kohdalla 52 metriä, vaan Rion ja Nitherohyn pikkukaupungin välillä 29 metriä ja vähenee samassa määrin kuin sen leveys suurenee. Se päättyy mataliin rantoihin, jotka jatkenevat mangrove-puita kasvaviksi soiksi. Oikealla puolen reunattuna Nitherohyn korkeilla kukkuloilla ja vasemmalla rannikolla "Sokurileivän", Corcovado'n ja Tijucan jylhillä

vuorilla, Rion monikukkulaisella kaupungilla, ja lahden pohjaa kohden Orgaos vuorien monihuippuisella harjanteella, tarjoaa se mitä ihanimman näköalan.

Sen löysi 1:senä päivänä tammikuuta 1502 portugalilainen retkikunta, jonka laivan-perämiehenä oli Americo Vespucio. Sen löytäjät luulivat sitä ison virran suvannoksi ja nimittivät sitä löytöpäivän mukaan "Tammikuun virraksi", Rio de Janeiro.

Rio de Janeiron lahti pysyi kauan aikaa unohduksissa. Espanjan palveluksessa olevat purjehtijat Joao de Solis ja F. de Magalhaes poikkesivat sinne, edellinen v. 1515 ja jälkimäinen 1519, ja portugalilainen retkikunta Martim Affonso de Souzan johdolla tutki sitä v. 1531. Mutta Lisboan hallitus ei vielä huomannut etuja, joita tämän ihmeteltävän sataman pysyväinen omitus saattoi sille tuottaa. Portugalin harrastukset olivat siihen aikaan kääntyneet Indian rikkauksia kohden, ja Brasiliaa laiminlyötiin kauan aikaa. Ei vielä sittenkään kun kuningas Dom Joao III oli laskenut Brasilian valtansa alle asettamalla Bahiaan v. 1549 kuvernöörin, ajateltu Guanabaran lahtea.

Siellä pysähtyi kuitenkin jo useampain eurooppalaisten kansain laivoja noutamaan brasilian puuta (páo brésil, ibyrapiranga, *Caesalpinia echinata*), kauppatavaraa, jolla siihen aikaan oli niin suuri arvo, että sen mukaan koko tämä ääretön portugalilainen siirtomaa on saanut nimensä. Näiden muukalaisten joukossa ovat etusijassa mainittavat Normannit Normandian ja Bretagnen rannoilta sekä muut

franskalaiset merenpurjehtijat, jotka asettuivat Guanabaran lähistöön asumaan ja voittivat siellä majailevain Indianein ystävyyden sekä olivat heidän kanssa liitossa kilpailijoitaan Portugalilaisia vastaan.

Kaksi Eurooppalaista matkustajaa ovat siltä ajalta jättäneet tietoja Guanabarasta. Toinen oli Saksalainen Hans Staden ja toinen Franskalainen Jean de Léry.

Hans Staden oli kotoisin Homburgista ja tuli Brasiliaan Portugalilaisten seurassa. Siellä joukko Indiaaneja, jotka olivat ystävyydessä Franskalaisten kanssa, ottivat hänet vangiksi lähellä S. Vincentea (nykyisen Santos kaupungin seutuvilla) ja tekivät hänet orjakseen. Turhaan hän kielsi olevansa Portugalilainen, Indiaanit eivät tunteneet muuta kuin kaksi kansaa Euroopasta nimittäin, Portugalilaisia ja Franskalaisia. Hänen orjuutensa kesti enemmän kuin vuoden ajan, kunnes hänen vihdoinkin onnistui viekkauksella päästä pakoon. Hän houkutteli isäntänsä ottamaan hänet mukaansa franskalaiseen laivaan, ja sai siellä laivaväen puolelleen, niin että se oli estävinään "sukulaisensa" palajamista maalla. Tultuaan takaisin Saksaan, julkaisi hän v. 1547 kertomuksen vankeudestaan: "*Todellinen historia ja selitys maasta, jossa asuu villejä, alastomia, julmia ja ihmissyöjiä ihmisiä*".

Jean de Léry oli Franskalainen, kotoisin Bourgogne'sta, ja yhtyi v. 1557 Villegaignon'in retkikuntaan, vaan riitaantui hänen kanssaan ja pakeni maalle Indiaanein seuraan. Niiden luona hän vietti melkein vuoden, ja palattuaan Eurooppaan julkaisi hän

teoksen: *Historie d'un voyage fait en la terre du Brésil*. Sillä teoksella on myöskin sen puolesta arvo, että se sisältää vanhimpia tietoja brasilialaisesta Indiaanikielestä.

Eurooppalaisten tulon aikana asui Rion lahden seutuvilla *Tupinambas* tai *Tamoyos* nimistä Indiaani-heimoa. Franskalaiset tunsivat niitä edellisellä nimellä, Portugalilaiset jälkimäisellä. Ne kuuluivat niinkuin monta muutakin heimoa *Tupi* nimeen rotuun.

Heidän kyliään oli useampia molemmin puolin lahtea ja saarissa. Ne olivat joukko isoja mökkejä, joita usein muutettiin paikasta toiseen.

Tupimambat olivat vaskenvärisiä ja vartaloltaan keskikokoisia. He olivat voimakasta ja karaistua väkeä, joka ei paljon tietänyt taudeista, ja elivät usein hyvin vanhoiksi.

Miehet ja naiset kävivät kokonaan alastomina, ja ainoastaan suurella vaivalla saattoi Villegaignon pakoittaa Indiaanilaisia naisorjiaan käyttämään vaatteita. Heillä oli tapana uida monta kertaa päivässä, ja liian vaivaloista olisi ollut – sanoivat he – joka kerta riisua vaatteitaan.

Miehet lävistivät huulensa, asettaakseen sen reikään kivisen tai luisen koristuksen, jota he nimittivät *temetára'ksi* tai *tembeta'ksi*. He tatueerasivat eli kirjailivat ruumistaan ja koristivat sitä joskus höyhenillä sekä ajoivat hiukset pois etupuoletta päätä.

Naiset kantoivat suuria korvarenkaita tai korva-ripustimia ja luisia rannerenkaita, sekä maalailivat kasvojaan. Heidän

hiuksensa olivat pitkiä ja hyvin hoidettuja, joskus palmikoittujakin.

Tupinambat eivät totelleet ketään päällikköä, vaan pitivät arvossa vanhuksien neuvoja. He olivat ystävilleen uskollisia ja alttiita, vaan vihollisiaan kohtaan oli heidän vihansa leppymätön. Eri heimot pitivät keskenään veristä taistelua, jossa molemmin puolin osoitettiin mitä suurinta raivoa. Heidän aseensa olivat *takape*, pitkä ja raskas puinen nuija, ynnä joutsin ja nuoli. Puolustusaseena he käyttivät kilpeä, joka oli valmistettu tapiirin nahasta. Heillä oli erinomainen taito joutsen käyttämisessä, samaten kuin vielä nykyajankin Indiaaneilla. Kaksi Brasilialaista, jotka kuudennellatoista vuosisadalla tuotiin Franskaan ja ottivat osaa uskonnollisiin sotiin, olivat yhtä urhoollisia, valppaita ja rohkeita kuin paraimmatkin franskalaiset soturit, sanoo Léry.

He olivat ihmissyöjiä ja söivät juhliksaan vankiensa lihaa. Käsivarsien ja säärien luista valmistivat he huiluja, joita he pitivät voittomerkkeinä. Samallinen on tapa vielä nytkin Amazonin luona asuvilla Indiaaneilla, ja Rio de Janeiron kansallis-museossa säilytetään useita senkaltaisia huiluja.

Vaikka he eivät tunteneet metalleja, harjoittivat he maanviljelystä ja jonkunlaista teollisuuttakin. Sellainen toimi oli pääasiallisesti naisilla, joiden huolena oli istuttaa mandiookkaa, huuhtomisen ja kuivaamisen jälkeen survoa siitä jauhoa, ja valmistaa *cauim'ia* eli mandiookka-viinaa. He valmistivat myöskin saviastioita ja kehräsivät taitavasti lankaa, josta he kutoivat verkkoja ja riippumattoja.

Eväiksi sotaretkiään ja matkojaan varten savustivat he lihaa ja kuivasivat kalaa, jonka he survoivat jauhoksi. Myöskin suolan tusivat he, ja valmistivat sitä kuivaamalla meren vettä kuopissa.

Tupinambain uskonto ei ollut paljon kehittynyt. Mitään jumalaa eivät he palvelleet, vaan heillä oli jonkunlainen usko luonnon henkiin eli voimiin, *anhanga'an* tai pahaan henkeen, *utupan'iin* tai ukkoseen, y.m. Myöskin oli heillä kertomuksia jonkunlaisesta vihaisemmasta olennosta, joka on opettanut heitä valmistamaan työkalujaan ja antanut muita hyödyllisiä neuvoja.

Kieli, jota Rio de Janeiron luona asuvat Indiaanit puhuivat, on samaa kuin se, jota vielä nytkin nimitetään *tupi* kieleksi ja portugalin kielellä *lingua geral'iksi* eli yleiseksi kieleksi, joka nimitys on sitä enemmän oikeutettu, koska sitä puhuvat useimmat Etelä-Amerikan itäpuolisissa osissa asuvat Indiaanit. Paraguay'ssa puhuttu *guarani* ja Guyanan saarissa käytetty *oyampi* ovat ainoastaan vähän eroavia murteita tästä samasta kielestä.

Tupi kieli eroaa luonnollisesti suuresti kaikista eurooppalaisista kielistä. F ja L ääneet puuttuvat siitä kokonaan, S on kova ja R:llä on omituinen soraus, melkein niinkuin portugalin kielessä. Siinä on omituinen vokaali, jota tavallisesti merkitään Y:llä, vaan jonka ääni on melkein suomalaisen Y:n ja saksalaisen V:n välillä. Vokaaleja tavataan siinä runsaasti ja konsonantit ovat harvoin kerrottuja.

Monikolla ei ole eri päätettä, vaan nimisanain monikollisen merkityksen osoittamiseksi lisätään usein partikkeli *etá*, paljon.

Yhdistetyissä sanoissa on sanain järjestys melkein niinkuin suomen kielessä.

Adjektiivi seuraa substantiivin jäljessä ja on taipumaton.

Useita partikkeleja käytetään sekä substantiivien että verbien merkityksen vaihteluttamiseksi.

Yhdistyksissä vaihtuvat usein konsonantit, esim. P B:ksi ja T R:ksi, sekä päinvastoin.

Sen kielioppi on yksinkertainen ja helppo senkinvuoksi että varsinaista deklinatsioonaa ja konjugatsioonaa ei tupi-kielessä ole.

Ensimmäisiä tietoja tästä kielestä julkaisivat Jesuiitat, jotka kauan aikaa olivat ainoat tieteiden edustajat Etelä-Amerikassa ja alati valvoivat Indiaanein etuja. Kauan aikaa laiminlyötiin sitten Brasilian kielten tutkimista, kunnes se viimeisinä kolmena vuosikymmenenä on varsinkin Saksassa ja Brasiliassa uudestaan tullut arvoon.

Liitämme tähän luettelon muutamista sanoista, joita yleisemmin tavataan yhdistyksissä paikkain ja virtain nimissä Brasiliassa:

Nomineja:

Acánga tai *cánga* pää. *Acará* kala-laji. *Cáa* lehti, metsä. *Cori* pinheiro niminen puu. *Hy* vesi, joki, lahti. *Itá* kivi, miekka. *Jacaré* kaimaani (krokodiili). *Jaguára* jaguaari, koira. *Jundiá* kala-laji. *Macáca* apina. *Nhaúma* savi. *O'ca* aitta. *Pará* meri. *Paraná* meri. *Pau* saari. *Piau* kala-laji. *Pirá* Kala (yleisesti). *Siri* rapu. *Tába* kylä. *Tijuca* savi- ja mutamaa.

Sana *hy* on oikeastaan yllämainittu vokaali *y* ja muutoin hyvin paljon käytetty sana. Sanain lopussa on sillä tämä muoto tai on se vaihtunut joiksi eli *u:ksi*; sanain alussa on sillä yleisesti muoto *i* ja konsonantin edellä *u* sekä vokaalin edellä *ig*. Esim. *Pirahy* kala- (kalainen) joki, *Icarahy* Acaras-joki, *Iparanga* punavirta, *Utinga* valkojoki, *Iguassu* isojoki.

Adjektiiveja:

Juhá keltainen. *Mirhn* pienoinen. *Piranga* punainen. *Róba* katkera. *Tinga* valkoinen. *Uacu* (ussu) iso. *U'na* musta.

Partikkeleja:

Póra sisässä.

Puéra tai *péra* osoittaa jälkeä tai jäännöstä
jostakin kadonneesta.

Tyha osoittaa joukkoa tai runsautta.

Tupi kielestä on myöskin eurooppalaisiin kieliin ja tieteesen lainattu useita sanoja, esim.:

Acajou tupi kielellä *acaiú*. *Ananas* " *naná*. *Copahu* " *copahyba*. *Couguar* " *sooguára* (lihansyöjä, raatelija). *Curáre* " *uiráry*. *Jaguar* " *iauára* tai *jaguára* (ihmisyöjä). *Ipecacuanha* " *ipecacuanha*. *Manioc* " *manióca*, *mandióca*. *Pirogue* " *pira*, *imbira* (kuori) ja *oca* (= kuoresta tehty). *Tapioca* " *tapioca*. *Tapir* " *tapira*.

Franskalaisten purjehtijain kertomukset Guanabaran lahdesta ja Brasilian rikkauksista saivat aikaan että Franskasta lähetettiin retkikunta Villegaignon'in johdolla, jonka tuli perustaa Etelä-

Amerikassa "Antarktinen Franska".

Nicolaus Durand de Villegaignon, Rhodos saaren ritarien päällikkö, joka oli kunnostanut itseään saaren puolustuksessa Turkkilaisia vastaan ja senjälkeen useissa muissa taisteluissa, oli vihdoin jälleen joutunut Franskan, alkuperäisen isänmaansa palvelukseen, vaan siellä riitaantunut päällikkönsä kanssa sillä seurauksella että hänen täytyi erota virastaan. Sellaisessa asemassa ollen, erään Brasiliasta palanneen tuttavansa kertomukset herättivät hänessä halun matkustaa sinne, perustamaan siellä Franskalaisen siirtomaan.

Hänen onnistui saada molempain silloin Franskassa taistelevain uskonnollisten puolueiden päälliköt suosimaan hänen yritystään, joten hän heidän avulla saattoi 12 p. heinäkuuta 1555 Havresta lähteä merelle kahdella tykeillä varustetulla laivalla ja yhdellä rahti-aluksella, joissa yhteensä oli 600 miestä. 10:nä päivänä marraskuuta saapuivat he Guanabaran lahteen.

Siellä Villegaignon rakennutti linnoituksen, joka vieläkin kantaa hänen nimeänsä.

Indiaanit vastaanottivat ystävällisesti retkikunnan, sillä *Mayri't*, kuten he Franskalaisia nimittivät, olivat vanhastaan heidän ystäviään, jotavastoin *Pero't* eli Portugalilaiset olivat heidän yhteisiä vihollisiaan.

Villegaignon'in perustamalla siirtomaalla ei ollut kuitenkaan pitkälistä menestystä. Tuimalla luonteellaan herätti hän yleistä tyytymättömyyttä ja vihollisuutta vastaansa. Tekemällä ankaroita määräyksiä väestönsä suhteista Indiaaninaiisiin ja

säättämällä kuoleman rangaistusta asetustensa rikkomisesta, sai hän sekä kumppaninsa että Indiaanit vihamielisiksi hänen hallinnolleen. Vielä sekaantumalla uskonnollisiinkin riitoihin ja kiukkupäissään koettuaan väkivallalla kääntää protestanttisia pappeja katooliseen uskoon, herätti hän viimein Franskassakin yhtä suurta vihaa vastaansa, kuin Amerikassa. Hänen väkensä väheni vähenemistään, paeten Indiaanein luokse. Väsyneenä asiaansa palasi hän vuoden 1558 lopussa vihdoin Franskaan, aikoen pian lähettää linnoitukseensa apuväkeä, jota kuitenkin ei enää koskaan tullut. Hänen kumppaniensa kumppanit saivat estetyiksi uusia retkiä, joita jo oltiin tekemäisillään "Antarktiseen Franskaan".

Palattuaan Franskaan, näyttää hän kokonaan unhoittaneen kumppaninsa Etelä-Amerikassa, vaan otti sen sijaan innokkaasti sekä miekalla että kynällä osaa uskonnollisiin taisteluihin isänmaassansa.

Kun vihdoin tämän lahjakkaan, vaan ylpeän ja jäykkäluontoisen miehen levoton elämä vuonna 1571 loppui, oli Franska jo kadottanut antarktisen siirtomaansa Amerikassa.

Portugalilainen kenraalikuvernööri Bahiassa Mem de Sá varusti v. 1560 laivaston, jolla hän purjehti Guanabaraan, ja kaksi päivää kestäneen taistelun jälkeen valloitti ja hävitti hän Villegaignon'in linnan. Mantereella asuvat Franskalaiset ja Indiaanit jätti hän sillä kertaa rauhaan ja palasi oitis Bahiaan laskematta Guanabarassa perustusta portugalilaiselle vallalle.

Franskalaiset pysyivät siellä vielä edelleenkin herroina.

Tehtyään sotaliiton ystävänsä Tupinambaiin kanssa, päättivät he kostaa Portugalilaisille ja läksivät retkelle S. Paulon nuorta kaupunkia vastaan. Tämän hyökkäyksen teki tyhjäksi kuitenkin Portugalilaisten kanssa ystävyudessa olevan Tebiresa nimisen Indiaanin urhoollisuus ja apu, jonka Portugalilaiset saivat Jesuiitoilta, joilla oli suuri vaikutus Indiaaneihin, ja joita ilman Portugalilaiset tuskin koskaan olisivat voineet laskea Brazilian valtansa alle, niin vihattuja olivat he Indiaanein puolelta ahnautensa ja julmuutensa vuoksi.

Lisboan hovi oli jo tullut levottomaksi Franskalaisten hankkeista Brasiliassa ja päätti tehdä lopun heidän vallastaan siellä, maksoi mitä maksoi. Mem de Sá sai käskyn järjestää Guanabaraan retken, jonka johto uskottiin hänen veljensä pojalle Estacio de Sá'lle. Tämä nousi maalle helmikuussa 1565 ja perusti sinne kylän, jonka hän nimitti S. Sebastiao'ksi Portugalin silloisen kuninkaan nimen mukaan. Sellainen oli *Sao Sebastiao do Rio de Janeiron* kaupungin alku.

Vihollisuudet alkoivat kohta senjälkeen. Niitä jatkettiin melkein kaksi vuotta vaihtelevalla menestyksellä. Molemmiin puolin oli verrattomasti suurin osa sotaväestä Indiaaneja. Franskalaisten puolella oli heidän uskolliset Tupinambat ja Portugalilaisilla oli liittolaisina muita Indiaaniheimoja, jotka olivat Tupinambain vihollisia. Heille tuli muun muassa Espirito-Santon maakunnasta avuksi 4,000 Indiaani-sotilasta, joita johti kuuluisa Indiaani *Ararigboia*, joka sittemmin kristittynä kantoi *Martim Affonso de Souza'n* nimeä ja koroitettiin korkeimpiin

arvoihin sekä sai runsaassa määrin nauttia Portugalin kuninkaan suosioa. Sodan onni kallistui kuitenkin Franskalaisten puolelle, ja Portugalilaiset ruokavarain ja ampuvaneuvojen puutteessa vihollisen väestön keskellä olivat jo tulemaisillaan pakoitetuiksi antautumaan, kun Mem de Sá toi heille ratkaisevaa apua. Lyhyessä ajassa senjälkeen valloittivat he väkiryynnäköllä Franskalaisten linnoitukset ja kylät. Voitto ostettiin Estacio de Sá'n hengellä (myrkytetyllä nuolella ammuttuna kuoli hän haavoistaan), vaan Franskalaisten valta Brasiliassa oli kaikiksi ajoiksi kadotettu. Eloön jääneet heistä pakenivat Cabo Frio'n seutuille tai jäivät asumaan Indiaanein luokse ja ottivat heidän tapansa sekä sulivat Indiaani-rotuun.

Neljäs luku.

Matkustus Minas Geraes maakuntaan

Vuodenajat Brasiliassa. – Raukaiseva ilman-ala. – Kosteus. – Sammumaton jano. – Kalliit hinnat. – Väärä rautatien-taulu. – Pulassa. – Petollinen rautatien-kassööri. – Savu rautatien-vaunuissa. – Kukkipat metsät. – Asutut maisemat. – Campos. – Virvoitusaineet asemilla. – Brasilialaisten kohteliaisuus. – Sairaita kerjäläisiä. – Hotel do Sitio. – Katos matkustajia varten. – Yön odottomaton tulo. – Camposten kasvullisuus. – Camposten puut. – Eläimistö. – Notkojen metsät. – Suot. – Araucaria. – Kasvullisuuden ajan-jaksot. – Aurinko keskitaivaalla.

Rio de Janeiroon tullessani, oli loppupuoli sadeaikaa, joka siellä vastaa kesää (ja kevättä) ja kestää lokakuusta maaliskuuhun saakka. Silloin oli niin kuuma, että kaiken päivää olin hiestä läpimärkä ja yöllä saatoin maata ainoastaan alastomana ilman peitettä. Vasta aamulla oli viileämpi, niin että peite tuli tarpeelliseksi.

Maaliskuun keskimääräinen lämpö on nimittäin Rio de Janeirossa 26,3 astetta Cels. varjossa (kello 6:sta aamulla kello 6:een iltasella laskettuna), kuumimmat kuukaudet ovat tammikuu ja helmikuu, joiden keskimääräinen lämpö on 26,49 astetta Cels. varjossa. Kylmin kuukaus on heinäkuu, jonka keskimääräinen lämpö varjossa on 21,4 astetta Cels. Eroitus

kesän ja talven lämmön välillä on siis sangen vähäinen. Myöskään äärellisyydet lämmön-määrässä eivät ole kaukana toisistaan. Päivän keskilämpö varjossa ei talvellakaan ole koskaan alla 19 astetta Cels., eikä kesällä yli 27,5°, ja niinä viitenä vuonna (1851-1856), joilta nämät havainnot ovat, oli varjossa tunnin minimum 18,81° kello 7 aamulla kesäkuussa 1851 sekä tunnin maximum 28,81° kello 2 jälkeen puolenpäivän helmikuussa 1854. Keski-euroopassakin on siis kesiä, jolloin lämpö varjossa on isompi kuin tämä Rio de Janeiron korkein lämpömäärä. Mikä Rio de Janeiron lämmön kuitenkin tekee niin tuntuvaksi ja raukaisevaksi, on paitse päivä-paisteen paahto varsinkin lämmön vaihtelemattomuus ja öiden vähäinen viileys. Se vaikuttaa myöskin, että ihmisen ruumis tulee aremmaksi jokaiselle vaihtelemiselle lämpömäärässä, niin että eroituskin kesän ja talven lämpöisyyden välillä tuntuu sangen isolta, vaikka se on ainoastaan 7 astetta.

Rasittavammaksi tekee Rio de Janeiron ilmanlaadun lisäksi vielä sen erinomainen kosteus, Se on nimittäin noin toista vertaa suurempi, kuin Parisissa, ja tekee keskimäärin 18,70 grammia vesikaasua yhdessä kuutiometrissä ilmaa sekä nousee tammikuussa keskimäärin 21,70 grammiin. Se vaikuttaa myös että metallit siellä erittäin nopeasti ruostuvat, paperit, kirjat ja nahat pysyvät kosteina ja homehtuvat helposti ja suolaa voidaan estää sulamasta ainoastaan siten että sitä tiuhantakaa kuivataan valkealla. Myöskin ihmisen terveydelle on siitä haittaa.

Kun muukalainen pohjaisesta maasta saapuu Rio de Janeiroon

kuumalla vuodenajalla, niin on hyvin tavallista että hän oitis ensimmäisinä päivinä saapi jonkun kuumetaudin, jos hän pääseekin vapaaksi keltakuumeesta. Minä puolestani pysyin terveenä, vaan sain sen sijaan sellaisen janon, etten sitä millään keinolla voinut poistaa. Se vaivasi minua kaiken aikaa niinä kolmena päivänä, joita vietin kaupungissa ensi kerran sinne tultuani. Minä join jäistä vettä, jota saadaan kaikissa paremmissa kahviloissa, soodaa, kahvia, viiniä, olutta, – kaikki oli turhaa. Kuulin myöhemmin kerrottavan, että se on tavallinen kohtaous kuumalla vuodenajalla, ja että sitä ei auteta juomisella, vaan sillä että pidetään yhäti vettä suussa.

Vaikka aikomukseni oli matkustaa oitis eteenpäin Rio de Janeirosta, kului minulta siellä kuitenkin muutamia päiviä matkavalmistuksiin ja välttämättömimpien matkakapineiden ostamiseen. Ei ollut pieni työ etsiessä vähänkään tyydyttäviin hintoihin esineitä, joita tarvitsin. Liian myöhään sain tietää, että ne olisikin kaikki pitänyt tuoda muassaan Euroopasta. Varsinkin antoi paperin osto kasvien kuivaamista varten minulle paljon vaivaa, enkä kuitenkaan saanut mistään hinnasta sellaista, johon olisin ollut tyytyväinen.

Saatuani tarpeeksi tinkimisistä kauppapuodeissa ja kauppiasten veijausyriyksistä, riensin vihdoin rautatieasemalle, tyytyväisenä siitä että pääsin jatkamaan matkaani. Olin asemahuoneen seinään naulatusta uusimmasta junain aikataulusta nähnyt, että juna lähtisi kello 1 yöllä. Puoliyön aikaan saavuin sinne, vaan sain siellä tietää, ettei aikataulua enään

seuratakaan, vaan juna lähtee vasta kello 5 aamulla.

Olin maksanut tavaraini kuljetuksesta rautatieasemalle 4 markkaa, jonkavuoksi en halunnut niiden edestakaisin raastamisella enentää se kulunki vielä kolmenkertaiseksi. Puhuttelin yhtä tavarain kantajaa, joka hääri ympärilläni, ja pyysin häntä vartioimaan tavaroitani kello neljään saakka. Hän olikin siihen hyvin suostuvainen, ja kun kysyin mitä hän vaivastaan tahtois, vastasi hän että kyllä siitä perästäpäin sovittaisi. Vaan kun sanoin, että tahdoin edeltäkäsin tietää hänen vaatimuksensa, vastasi hän tahtovansa ainakin 10 markkaa. Siihen tietysti en ollut suostuvainen, vaan käännyn erään asema-virkamiehen puoleen, joka taisi franskaa, ja kysyin häneltä, minne minun oli tavaroitani asettaminen, kun täällä ei ollut ketään tavarainsäilyttäjää, niinkuin on laita Euroopan tärkeämmillä rautatieasemilla. Hän oli kyllin kohtelias ottaakseen ne säilytettäväkseen virkahuoneessansa, joten siis siitä pulasta selvisin. Itse palasin entiseen asuntooni, jossa olin jo yönkin edestä maksanut.

Hyvissä ajoin tulin takaisin rautatie-asemalle ja ostin piletin Minas Geraes maakuntaan eräasen asemaan saakka, joka kartan mukaan päättäen näytti edulliselta tutkimuksieni aloittamiseen. Kummastukseksi huomasin kuitenkin, että piletistäni otettiin paljoa enemmän kuin sen hinta oli seinällä olevan hintataulun mukaan. Selitin piletin myöjälle havaintoni ja menin uudestaan katsomaan hintaluetteloa. Hän sanoi silloin erehtyneensä ja antoi takaisin 12 markkaa. Ilmoitin hänelle ettei asia vielä

sittenkään ollut selvillä, vaan puuttui vielä 1 markka. Pitkällisten laskentojen jälkeen kynän ja paperin avulla, antoi hän minulle vielä senkin takaisin, huomattuaan että olin hellittämätön. Ettei erehdystä ollut kysymyksessä, on luonnollista ja näkyi hyvin kassöörin käytöksestäkin. Hän oli muutoin mulatti rodultaan.

Astuessani toisen luokan vaunuun, jonne olin ostanut piletin, kummastutti minua sen erinomaisen epämukava rakento, vaan huomasin sittemmin että se kyllä saattoi olla tarkoituksen mukainen, nimittäin rautatien tulojen suurentamiseksi. Estääkseen matkustajia, joilla on varoja ostaa ensimmäisen luokan piletin, matkustamasta toisella luokalla (kolmatta luokkaa ei löydy laisinkaan), on jälkimäinen tehty niin ylimääräisen epämukavaksi, että siitä on terveydellekin vaaroja. Vaunun molemmissa päissä on nimittäin ovi-aukko, jota ei saata sulkea, ja samaten ovat ikkunat lasittomia, josta on seurauksena että veturin savu kulkee vaunun läpi, niin että paksu hiilikerros keräytyy lattialle ja tunneleissa on melkein vaarassa tukehtua katkusta, ja lisäksi kokoontuu silmiin hiiltä ja pölyä siinä määrin, että rautatiematkani jälkeen olivat silmäni muutamia päiviä kipeät, vaikka olin silmälaseilla kokenut niitä varjella.

Maisemat, joiden läpi rautatie kulkee Rio de Janeiron maakunnassa, ovat sangen vuorisia ja usein erittäin kauniita. Monessa mutkassa kiipeää juna ylöspäin vuorten rinteitä pitkin, silloin tällöin myöskin lävistäen niitä tunneleilla. Vuoret ovat suureksi osaksi peitetyt tiuhilla metsillä monenlaatuisia lehtipuita, jotka matkani aikaan olivat täydessä kukassa. Koko

metsä näytti harjanteiden rinteillä kulkevaan junaan äärettömän suurelta kukkalavalta, jota tasalatvaisten puiden viuhkomaisissa lehvissä istuvat punaiset, keltaiset, valkoiset ja siniset kukat kirjavoittivat. Varsinkin *Melastomeit*, *Leguminoseihin* kuuluvat *Cassiat*, *Bignoniaceit* ja *Convolvulaceit* suurilla kukillaan laajoissa kukinnoissa kilvoittelivat metsäin koristamisessa.

Asutuilla seuduilla on myöskin aukeita heinäisiä ketoja, joilla pitkäkorvaisia muuliaaseja ja isosarvista sarvikarjaa kuljeksii laitumella. Samaten näkee siellä myös sokuriruoko-, maissi- ja maniok-viljelyksiä ja huoneiden läheisyydessä kahvipensahikkoja, banaani- ja oransi-istutuksia sekä korkeita *Euterpe* tai *Cocos* palmuja. Metsissä olevat palmupuut taas ovat joko pienempiä tai, muiden puiden seassa kasvaen, vetävät vähemmin huomioa puoleensa.

Kylä kylän jälkeen, fazenda eli maatalo maatalon jälkeen kotoaa näkyvistä ja välin kulkee juna pienen kaupunginkin läpi.

Huoneukset ovat tavallisesti valkoisiksi maalatut ja rakennetut polttamattomasta savesta sekä peitetyt punaisella tiilikatolla. Seuduittain näkee myös harmaita maalaamattomia mökkejä, joiden katto on laitettu paksuista oljista ja joiden hajanaiset tai vajanaisesti muuratut seinät osoittavat asujanten köyhyyttä tai välinpitämättömyyttä elämän mukavuuksista. Näissä surkeissa asunnoissa asuu tavallisesti vapaita Neekerejä tai Neekerien tapaisia Mulateja, joissakuissa kenties myöskin Indiaaneja, jotka kuitenkin mieluummin oleksivat syrjäisillä metsämailla.

Etelä-osassa Minas Geraes maakuntaa kiipeää juna vihdoin

noin 3,000 jalan korkeudelle, *Serra da Mantiqueira* nimiselle vuoriharjanteelle, joka rajoittaa Sisä-Brasilian viileämmän ylängön rannemmalla olevasta varsinaisesti trooppillisesta vyöhykkeestä. Siellä vaihtuu myöskin äkiste maisemain luonne. Metsäin sijaan ilmaantuu aukeita heinikkoja, *campos*, jotka kapeilla metsiköillä ovat erotetut toisistaan, ja korkeampain harjanteiden sijaan näkee sadan tai kahdensadan jalan korkuisia kukkuloita, joiden ylempi osa on heinikkoa, vaan alemmat rinteet tavallisesti kasvavat metsää. Sellaisia pyöreitä aukeita kukkuloita, jotka ovat erotetut toisistaan metsäisillä tavallisesti kapeilla laaksoilla on suuri osa sisempää Brasiliaa. Se on Brazilian *campos-regiooni*.

Asemilla, joissa juna pysähtyi, tarjosivat Neekeri-naiset ja pojat kaupaksi paikkakunnan virvoitusaineita, jotka tähän vuodenaikaan, jolloin hedelmät eivät vielä olleet kypsiä, eivät olleet erittäin outoja, pääasiallisesti leivoksia, kotitekoisia monenlaisia karamelleja (*rapaduras*) ja, ennen kaikkia, kahvia. Musta kahvi, jota ilman kermaa kaadettiin sokurijauhon sekaan hyvin pieniin kuppeihin, meni hyvin kaupaksi, niinkuin se makunsa puolesta ansaitsikin. Samaten myöskin *rapaduras*, jotka olivat valmistetut myöjän oman mökin pellolla kasvavista sokuriruovoista, olivat sekä hyvämakuisia että vallan halpahintaisia.

Eräällä pysähdyspaikalla peruuttaessani kahvitilaustani, kun huomasin että minulla ei ollut sopivaa pientä rahaa eikä myöjälläkään ollut antaa takaisin, suoritti eräs nuori mies,

jonka kanssa en siihen saakka ollut sanaakaan vaihtanut, hinnan sekä omasta kahvistaan että minunkin kupista tarjotakseen sitä minulle, eikä hän myöhemminkään ottanut vastaan siitä maksua. Kuitenkin hän kuului ainoastaan sivistymättömään kansanluokkaan ja oli vereltään valkovoittainen mestitsi. Samanlaista tapahtui minulle useastikin Brasiliassa, sillä vieraanvaraisuus ei ole Brasilialaisille outo avu. Sitä saapi muukalainenkin usein havaita, varsinkin jos hän on Franskalainen tai käyttää puheessaan Franskan kieltä, sillä Franskalaisilla on erinomainen arvo Brasiliassa, ja heidän kielensäkin on siellä korkeamman sivistyksen kieli, jota jokainen tahtoisu osata. Sivistyneemmissä piireissä taidetaankin Brasiliassa sangen yleisesti puhua franskan kieltä, vaikka virheellisesti.

Monella pysähdyspaikalla en kuitenkaan olisi rohjennut mitäkään ostaa, nähdessäni minkälainen kurjuus siellä vallitsi. Puolialastomia Neekerejä, joiden koko ruumis monasti oli melkein yhtä ainoaa haavaa, ja muita mitä inhoittavammassa tilassa olevia sairaita näki nimittäin usein asemilla kerjäämässä, todistuksena terveydentilasta paikkakunnalla. Sairaushoito on vielä hyvin kehittymättömällä kannalla sisämaassa ja sairashuoneiden puutteessa saavat köyhät hoitaa itseään niinkuin voivat.

Olin valinnut asunnokseni *Sition* aseman Minas Geraes maakunnan eteläosassa, sentähden että se oli ensimmäinen sillä ylängöllä, jolla campos-regiooni alkaa. Seutu oli 3,000

jalkaa merenpinnan yli, jonkavuoksi ilmanlaatu siellä oli koko joukon viileämpää, kuin Rio de Janeirossa, vaikka se oli liki kaksi leveysaatetta pohjaiseen jälkimäisestä ja siis lähempänä päiväntasaajaa. Kuulin myöhemmin että myöskin lääkärit olivat sulkeneet paikkakuntaa sairaiden suosioon, ja vähän yli peninkulman päässä oli sievän näköinen *Barbacenan* pikkukaupunki, joka oli jonkunlainen sanatorium. Minulla oli siis syytä toivoa voivani siellä ilman taudinkohtausta totuttaa ruumistani troopilliseen ilmanlaatuun. Kun aika, jota saatoin käyttää tutkimuksiini Brasiliassa, oli rajoitettu ainoastaan muutamiin kuukausiin, oli minulle nimittäin erittäin tärkeää välttää tautia, joka olisi voinut tehdä hyödyttömäksi koko matkani siinäkin tapauksessa että olisin siitä parantunut.

Sitio oli myös töitteni alkamiseen sangen sovelias paikka, sillä ollen campos-regionin rajalla tarjosi se minulle tilaisuutta sekä metsä- että keto-alueiden luonnon tutkimiseen. Myöskin kasvien kuivaamiseen oli ketojen kuivempi ilmanlaatu edullinen ja sitä tarpeellisempi kun näin alussa matkaani luonnollisesti oli ääretön joukko kasvilajeja otettavana.

Niinkuin useimpain muidenkin rautatien-asemain läheisyydessä, oli Sitionkin luona ravintola.

Hotel do Sitio oli samalla myöskin kauppapuoti, ja nuoren Portugalilaisen Manuel Simoes Coelhon perustama ja omistama. Vähäisen asiaankuuluvan tinkimisen jälkeen sain häneltä kohtuulliseen hintaan (5 markalla vuorokaudelta) ruuan ja huoneen. Ensimmäiset päivät täytyi minun kuitenkin asua

ikkunattomassa huoneessa, johon ainoastaan oven kautta pääsi valoa vieressä olevasta salista. Sellaisia pimeitä makuuhuoneita löytyy joka talossa, ja ovat ne kyllä hyödyllisiä sen puolesta että niissä yöllä on suojassa sääskiä vastaan, ja kansalla, jolla on paljon joutoaikaa, ovat ne tarpeellisia päivälläkin ruokalepoa varten. Paitse toista samallaista huonetta, jossa isäntä asui, oli talossa vielä sievä ruokasali, jonka pitkä pöytä kahdesti päivässä oli kelvollisella ruualla katettu, sekä lisäksi asuinhuone, joka samoin kuin makuuhuoneet ja salikin oli tapeteilla koristettu ja eurooppalaiseen ravintola-tapaan sisustettu, ynnä vielä useampia saviseinäisiä halvempia huoneita, joissa talonväki asui. Talo oli yksikerroksinen, ilman kivijalkaa ja ulkoa valkoiseksi maalattu. Seinät olivat brasilialaiseen tapaan rakennetut hiekansekaisesta polttamattomasta savesta, joka oli muurattu oksista tehtyyn seinäristikkoon. Sellaisia ovat useimmat maatalot ja pienempäin kaupunkienkin huoneet. Keskitekoisina ne ovat kummallisen näköisiä, ikäänkuin isoja linnunhäkkeitä, sillä ensiksi valmistetaan pystyjen nurkkahirsien väliin seinäristikko ja vasta myöhemmin täytetään sen lomat savella, köyhemmän väestön asunnoissa usein niin vaillinaisesti, että seiniin jääpi rakoja, joiden läpi tuuli tunkee huoneisiin. Sellaisissa jäävät tavallisesti myös ristikot näkyviin sekä ulkoseinissä että huoneiden sisällä, tehden rakennuksen kurjan hökkelin näköiseksi.

Talon pihalla oli katos eli niinkutsuttu *rancho* (lue: rankko) tavarain kuljettajia varten, niinkuin jokaisella kauppialla

ja kapakoitsijalla täytyy olla, saadakseen muulienajat pysähtymään luoksensa kauppaa tekemään, ja pihan vieressä oli pienoinen puutarha, jonka takana juoksi sylen syvyinen puhdasvesinen joki, virkistävänä houkutusena kuumuudesta rasitetulle matkailijalle.

Kun vielä lisään että hotel do Sitiosta oli avara näköala nurmikkoisten kukkulain yli, jotka olivat ikäänkuin seppelöidyt metsäisillä notkoilla ja näkyivät toinen toisensa takaa, niin lienen tarpeeksi kertonut tästä ensimmäisestä pysäkdyspaikastani Brazilian sisämaassa, osoittaakseni että siellä hyvin saattoi työskennellä tuntematta rasitusta vastenmielisestä asunnosta tai elämän mukavuuksien puutteesta, vaikka asema oli vähintään 310 kilometrin (virstan) rautatiematkalla eroitettu Rio de Janeirosta.

Pari tuntia ennen päivän laskeutumista olin saapunut Sitioon, jonkavuoksi ei enään ollut aikaa sinä päivänä tehdä varsinaista ekskursioonaa, vaan en voinut olla etsimättä edes jotakin tyydytystä kiihkeälle uteliaisuudelleni saada lähemmältä nähdä Etelä-Amerikan minulle niin outoa luontoa.

Otin siis pyssyn hartialleni ja riensin kukkulaa kohden, joka näytti olevan lähinnä.

Kauan en siellä kuitenkaan saanut viipyä, ennenkuin jo pimeä minut saavutti. Troopillisella vyöhykkeellä, jossa aurinko kesällä on keskellä taivasta ja laskeutuu suoraan alas, ei hämärää kestä kuin muutamia minutteja. Päivän nousu tapahtuu päiväntasaajan kohdalla kaiken vuotta kello 6 aamulla ja päivän

lasku kello 6 iltasella. Muualla troopillisella vyöhykkeellä muuttuvat nämät ajat ainoastaan joillakuilla neljännestunneilla paikan leveysasteen ja vuodenajan mukaan, niin että Sition kohdalla on pisin päivä noin 13 tuntia ja 15 minuuttia. Kun olin tottunut pohjaismaiden pitkään hämärään, niin tapahtui minulle Brasiliassa usein että pimeä kohtasi minut äkkiarvaamatta, niin että siitä toisinaan jouduin pulaankin. Tältä ensimmäiseltäkin ekskursiooniltani löysin äkillisesti tullessa pimeässä töintuskin kotia.

Sition kedot olivat ihanassa kukoistuksessa saapuessani sinne. Säteettäisiin tukkuihin yhdistetyillä kapeilla tähkillä varustetut *Paspalum* lajit, pitkävihneiset *Stipat* ja *Aristidat* sekä suuri joukko muita keskikokoisia heiniä kilvoittelivat siellä vallasta monenlaisten ruohojen kanssa. Mainittakoon niistä *Synanthereien* lukuisat lajit, esim. *Eupatorium* ja *Stevia* lajit, joiden pienikukkaiset vähäiset koppilot ovat viuhkomaisissa yhdistyksissä, *Baccharis* lajit, joiden varsi on lehdetön ja kuivan Cactuksen muotoinen, ynnä ohdakkeen kalttaiset *Vernoniat*, sekä *Lythraceae* heimoon kuuluvat *Cupheat*, jotka tunnetaan viistoverhoisista punaisista kukistaan, useat *Labiategihin* kuuluvat pienikukkaiset lajit, joiden kauan säilyvät verhot ovat yhdistetyt lujiin mykeröihin, *Campanula*, jolla on iso vaalean sininen kukka, *Verbenace'eihin* kuuluva sinitähkäinen *Stachytarpha*, samettikarvaisia lehtiä kantavat *Gesnerat*, *Convolvulace'eihin* kuuluvat *Ipomaea* lajit, joilla on isoja valkoisia tai vaalean punaisia kukkia, ja *Euvolvulus*, jonka teriö on sininen kynnen-

kokoinen, *Xyris* lajit, joiden pienet pian kuihtuvat keltaiset kukat ovat suojuslehtien muodostamissa ruskeissa mykeröissä, ynnä muutamat muut liljakasvit, punakukkaset ruohomaiset *Melastomeit*, jotka ovat hyvin tavallisia, *Amaranthace*'eihin kuuluva harvinainen *Gomphrena*, jolla on iso eternellintapainen mykerö, puhumatta äärettömän suuresta luvusta muita lajeja. Ne kasvavat kaikki sekaisin runsaammin tai niukemmin ja myöntävät harvoilla pakoin toisilleen varsinaista ylivaltaa.

Täänkalttaisilla mäkisillä nurmikoilla (*campos abertos*), joilla kasvullisuus puolen vuotta saapi kitua kuivuudesta, ja joilla vesi sadeajallakin pian sekä valuu että kuivuu pois, on kasvullisuudella omituinen luonne, joka vastaa sille siellä tarjona olevia ilmanlaadullisia ehtoja. Kasvien sitkeät kapeanpuoleiset tai keskikokoiset lehdet, jotka monasti vielä ovat suojatut tiuhalla karvapeitteellä, ja niiden samoin sitkeät ja kuivat varret, jotka ovat ainoastaan kahden tai neljän korttelin korkuisia, osoittavat että luonto on tahtonut turvata niitä kuivuutta vastaan, vähentämällä niiden haihdutusta. Vaan kun pitkällä sateettomalla vuodenajalla vihdoinkin kaiken ruohon täytyy kuihtua, on kasvullisuudelle tärkeää, että ainakin sen maanalaiset osat säilyvät elossa, voidakseen sateiden uudistuessa kehittää uusia varsia nopeammin ja varmemmin kuin siemenistä, joiden menestys ei ole yhtä taattu. Campoksen kasvien omituisuuksiin kuuluvat senvuoksi vielä vahvasti kehittyneet maanalaiset varret ja paksut puutuneet juuret.

Toisin paikoin kasvaa kedoilla harvassa, monasti sylimääräin

päässä toisistaan, isompia tai pienempiä pensaita ja mataloita puitakin. Niistä mainittakoon eräs parin sylen korkuinen mutkikas sinikukkainen *Solanacei*, vähän isompi *Bombacei* *Chorisia speciosa*, jolla on ruusumaiset vaaleanpunaiset kukat ja 5-sormiset lehdet, *Saxifragacei* (eli *Cunoniacei*) *Belangera tomentosa*, jonka lehdet ovat kolmisormisia, *Rutaoeae* heimoon kuuluva *Zanthoxylon*, jolla on piikkisiä parilehtisiä pienilehdykkäisiä lehtiä ja vähäisiä kellertäviä kukkia, kummallisen näköinen *Lythracei* *Lafoensia Pacari*, jonka vihreän ison verhon sisästä riippuu usein tuumain pituinen vartalo, ja jonka suuressa kotahedelmässä on siivekkäitä kynnenkokoisia siemeniä, soikealehtinen *Vochysia* (heimoa *Vochysiaceae*), jonka kukat ovat kannuksellisia ja keltaisia sekä istuvat isoissa tertuissa, useat pensasmaiset ja puiset *Synanthereit* marunan muotoisilla koppiloilla ja puikeilla tai soikeilla keskikokoisilla lehdillä.

Ruohojen välissä näkyvällä ruskealla tai punaisella savihiekalla, joka on muodostunut paksujen kalliokerrosten rapautumisesta, juoksentelevat myrkylliset parin tuuman pituiset *hämähäkit* saalista etsimässä. Puiden oksilla visertävät surullista viserrystään tuuman pituiset Cicada-nahkakuoriaiset (*C. tympanum* L. tai *Tettigonia tibicen* Fabr.), joiden ruumiin kumpaisellakin sivulla on hengityshuokoisesta kehittynyt iso ääni-elin. Kukkien päällä surajavat pikkuiset *kolibri* linnut tai liehuvat leveäsiipiset *perhoiset* (esim. *Papilio Polycaon*, *Thoas*, *torquatus*), joiden siniset, punaiset, keltaiset ja valkoiset

värit kauniisti kimaltelevat päivän paisteessa. Polkuja pitkin liikkuu vihreitä lehtiä, joita seljässään laahaa isopäinen *sauba* muurahainen (*Atta cephalotes*), käytyään puissa nakertamassa poikki vahvoilla leuvoillaan sekä lehtiä että pienempiä oksiakin. Ylhäällä ilmassa rääkyvät nälissään isot *urubu* korppikotkat (*Cathartes Papa* Princ. Maximil. ja *C. brasiliensis* Bonap.), joita enemmän kuitenkin näkee kyläin läheisyydessä, jossa ne lain suojan alaisina elävät suurissa parvissa, hävittäen haaskoja ja ruuan jätteitä. Täällä harvasti asutulla campoksella löytävät ne niukemmin haaskoja, ja *cobras*-käärmeetkin, joita ne myöskin mielellään syövät, ovat varovasti ryömineet tiuhassa löytyviin *cupintermiittein* pesiin, kolmen tai kahden kyynärän korkuisiin ruskeihin savipatsaisiin, joiden juuriin *vyötäjäiset* öisillä retkillään ovat kaivaneet isoja reikiä nuollaksensa pesän sisästä *termiittejä*.

Notkoja verhoaa tiuha metsikkö (*capoes* ja *catingas*), jossa kasvaa sekaisin hyvin suuri luku puita ja pensaita. Monella niistä on kauniita kukkia, toisilla taas pieniä ja vähäpätöisiä, useimmilla sitkeitä tai nahkeitakin lehtiä, jotka kooltaan ja muodoltaankin tavallisesti ovat melkein niinkuin tuomella ja raidalla. Puiden rungoilla kiertelee köynnöskasveja ja elää joukko loiskasveja, useita ruohoja ja sananjalkoja, muutamia ruskeita maksasammali-lajeja, *Thelephore'eihin* kuuluvia kalvosieniä, jotka muodostavat isoja punaisia tai valkeita täpliä puiden kuoriin, sekä runsaasti jäkäliä. Puiden tyvillä kasvaa ruskeita sametintapaisia *Chroolepus* leväkasveja sekä niitä

sisältäviä vihreitä *Coenogonium* jäkälää, jotka muodostavat litteitä alasriippuvia melkein aina vetisiä tupsuja ja ovat merkillisiä sen puolesta että ne ulkonäöltään ovat vallan lankamaisten leväkasvien kalttaisia. Kuivemmilla rungoilla ja varsinkin paljailla maa-rinteillä kasvaa toista kummallista jäkälää, joka kuuluu *Cora* sukuun, ja jota jäkäläintutkijat väliin ovat pitäneet kalvosienenä, jonka näköinen se hyvin onkin ja kasvattaa myös samanlaisia itiöitäkin kuin *Thelephoreit*, vaan sisältää pieniä algeja niinkuin muutkin jäkälät. Samaten kuin sienet saavat mätänevistä tai tuoreista kasviaineista, joiden päällä ne kasvavat, ravintoaineitaan, samoin imevät nimittäin myöskin jäkälät ravintoa pienistä vihreistä leväkasveista, jotka kasvavat ja lisääntyvät niiden sisässä sekä menestyvät hyvin niiden kosteassa limassa.

Metsissä peittävät mullan monenlaiset sekaisin kasvavat ruohot, heinät ja sananjalat, missä ei pensahikko ole niin uhkeaa, että se tukehduttaa melkein kaiken ruohon ja heinän. Toisin paikoin ottavat pensailta vallan puiset monen sylen korkuiset bambut jotka kaareilevat puiden välissä ristiin rastiin. Ne ovat useampaa lajia, toiset paksumpia toiset hienompia, toiset tuuman levuisilla lehdillä, toiset vallan kapeilla. Toisin paikoin taas ovat puiden välystän anastaneet kolmen neljän kyynärän korkuiset karheat ja sitkeät heinät, joiden läpi ainoastaan metsäkirveellä raivaa tien.

Lakeilla mailla, jotka ovat niin vesiperäisiä, ettei niillä metsää saata kasvaa, on omituinen suo-kasvullisuus päässyt valtaan.

Sammaleja, jotka pohjaisissa maissa peittävät sellaisia paikkoja, on täällä hyvin niukasti tai puuttuu kokonaan, vaan niiden siassa kasvaa ruohoin ja heinäin välisellä runsaalla mudalla vähäisiä hieno- ja pienilehtisiä melkein sammalinnäköisiä ruohoja. Muista kasveista ovat siellä merkillisimmät kyynärän tai puolentoista korkuiset *saraheinät* (*Cyperaceae*), *Synanthereit*, *Xyrideit* j.n.e. Kun maa ei näissä soissa ole sen syvemmältä liejuista, kuin että niissä märin jaloin hyvin pääsee kulkemaan, niin saattaa niissä kasvaa harvassa kummallisen muotoista isoa havupuuta *Araucaria brasiliensis*, jolla on ainoastaan latvassa oksia, nurin kääntyneen sadevarjon muotoisessa kiehkurassa, ja jonka isoissa kävyissä on tuumanpituisia ruuaksi kelpaavia siemeniä. Soiden reunoilta kohoo se usein kuivemmillekin maille ja muodostaa joskus varsinaisia harvoja metsiäkin Serra da Mantiqueiralla, joka on sen kotimaa, ja josta se ainoastaan harvoihin varsinkin vuorisiin paikkoihin on levinnyt.

Maaliskuun alkupuolella ollessani Sitiossa, olivat aukeiden maiden kasvit siellä vielä yleensä täydessä kukoistuksessa. Metsäin puut ja pensaat olivat ainoastaan osaksi kukalla, useimmat eivät vielä olleet alkaneetkaan kukkimista, toiset olivat sen jo lopettaneet, vaan harvoilla oli vielä kypsiä hedelmiä. Useat kasvit kukkivat tropiikeissa vasta talvella, vaikka useimmat luonnollisesti kesällä, ja kokonaisen vuoden täytyy siellä oleksia samalla seudulla saadakseen nähdä kaikki paikkakunnan siemenkasvit kukalla.

Puolenpäivän aikaan oli aurinko keskitaivaalla sangen

lähellä zenithiä ja levitti huikaisevaa valoa, jommoisesta ei pohjaismaissa ole aavistustakaan. Paikan korkeus ja siitä seuraava suurempi ilman kirkkaus samoin kuin campos-regioonin kuivuus, joka vaikuttaa että ilma sisältää vähemmin vesikaasua ja senvuoksi on läpikuullakampaa, edistävät myöskin valon voimaa. Kun silmäni olivat siihen tottumattomat, huikaisi se niitä niin että ne pimenivät alinomaa, vaan mitään silmätautia ei siitä kuitenkaan minulle tullut. Missä työni sitä sallivat pidin myös päivänvarjostinta levällään pääni yli, joka varokeino on tarpeellinen kuumuudenkin lieventämiseksi, ja jota maanasukkaatkin ratsastaessaan yleisesti käyttävät. Pitempiä matkustuksia ratsun seljässä tehdessä, kuten on tapana matkailla Brasilian maanteillä, saapi helposti halvauksen tai kuumetautejakin, jollei noudata tätä varokeinoa.

Kuumuus ei Sitiossa kuitenkaan ollut pahasti rasittava päivälläkään, vaikka koko joukon polttavampi, kuin kuumina kesäpäivinä Etelä-Suomessa. Varjossa oli 8 päivänä maaliskuuta kello 1/2 10 e.p.p. 23 ast. Cels. ja 10 päivänä kello 2 1/4 j.p.p. 28° Cels. Sellainen oli lämpö useimpina päivinä. Yö tuntui tähän vuodenaikaan melkein yhtä viileältä kuin Suomessa kesällä. Kello 6 aamulla oli 6 päivänä maaliskuuta sateisella ajalla 17 ast. Cels. lämpöä.

Viides luku.

Matkustus Queluz'in kaupunkiin

Rautatien pää. – "Minä se juuri olenkin". – Hyönteiskerääjä Germain. – Kummallisia hyönteisiä. – Maissin viljelys. – Ahot eli capoeirat. – Aarniometsät. – Muurahaiset. – Muurahaissyöjät. – Mosquitos. – Vaarallinen puun varjo. – Tuskallisia puukkkiaisia. – Varokeino käärmeen pistoa vastaan. – Queluz. – Suomalaisia kasveja Brasiliassa. – Syöpäläisten kalttaisia kasveja. – Muuli-kauppa. – Muulin luonne. – Veijaus-yritys. – "He ovat kaikki varkaita". – German'in neuvo. – "Hänen täytyy jäädä meille". – Palaus Sitiioon.

Sitiosta jatkoin 18 päivänä maaliskuuta junalla matkaani sisämaata kohden. Rautatietä kesti Sitiosta pohjaiseen päin vielä noin 100 kilometriä eli aina *Lafayetten* asemaan saakka, joka on *Queluz* nimisen vähäisen kaupungin ulkopuolella. Siis pääsin vähintään 410 kilometriä rautatietä myöten Cortesta (pääkaupungista), joksi rautatien varrella nimitetään Rio de Janeiroa.

Jo ennenkuin saapuu Carandahyn pysähdyspaikkaan, joka on noin 50 kilometriä Sitiosta pohjaiseen, alkaa uudestaan aarniometsäin (*matto virgem*) alue ja aukeat kedot katoavat kokonaan. Se viiden peninkulman leveä camposvyöhyke, jonka poikki olin Sitiosta matkustanut, oli siis ainoastaan niemeke,

joka Serra da Mantiqueiran yläköö myöten pistää sisemmän Brazilian isosta campos-alueesta noin 200 kilometrin päähän meren rannalta. Muutoin on maan luonto täällä aina Queluziin saakka samanlaista kuin Sitionkin luona, melkein kokonaan kalliottomia mäkiä, jotka leveämmillä tai kapeammilla laaksoilla ja notkoilla ovat eroitetut toisistaan.

Lafayetessä otin asuntoa Boa esperancan ravintolassa, jonka isäntä oli Portugalilainen nimeltä Ribeiro Goncalves.

Asemahuoneen läheisyydessä oli sitä paitse vielä toinenkin portugalilainen ravintola sekä lisäksi vielä Italialaisten Martinelli nimisten veljesten omistama hotelli, joka oli mukavampi, kuin muut, vaan myöskin kalliimpi.

Aikomukseni ei ollut viipyä Lafayetessä kauan aikaa, vaan matkustaa pohjaiseenpäin Morro Velhon kulta- ja diamantti-huuhtomuksiin ja sieltä Serra do Frion vuoristoon. Tahdoin sitä varten ostaa satuloidun muuliaasin, jolla kuljettaisin matkalla kerätyt kokoelmani ja vähät matkatavarani, ja jolla tarpeen vaatiessa voisin itsekin ratsastaa. Sitiossa kerätyt jo melkoisen suuret kokoelmani samoin kuin kapsäkinikin olin nimittäin jättänyt Hotel do Sition.

Menin siis seuraavana päivänä Martinelli veljesten luokse tiedustelemaan, mistä voisin saada ostaa muuliaasin. Asiasta puhellessani portugalin kielellä, jota en vielä paljon ollut oppinut, sanoi Martinelli: "Tuossa kulkee ohitse eräs tohtori, joka taitaa franskan kieltä. Ettekö tahdo käyttää häntä tulkkina?" Katsahdin taakseni ja näin vanhanpuoleisen vaaleahiuksisen miehen, jolla

oli kärpäishaavi kädessä. Martinelli kutsui hänet luoksemme ja sai hänet tulkitsemaan asiatamme. Kun ei kaupasta Martinellin kanssa mitään näyttänyt tulevan, rupesin puhelemaan tohtorin kanssa. Sanoin huomaavani hänen hyönteishaavista että hän oli luonnontutkija, ja ilmoitin olevani siellä samallaisissa toimissa. "Lähtekäämme sitten yhdessä ekskursioonille. Minä olen juuri lähdössä metsään", sanoi hän minulle. Minulla ei ollut mitään sitä vastaan, vaan läksin häntä seuraamaan. Matkalla kerroin hänelle, että minulle oli Suomesta kirjoitettu erään *Germain* nimisen franskalaisen luonnontutkijan parastaikaa matkustavan jossakin Brazilian' pohjaisista maakunnista, ja kysyin häneltä tunsiko hän Germain'ia. "Minä se juuri olenkin", sanoi hän, kummastellen että maine hänestä oli levinnyt Suomeen saakka.

Hän oli yli 60 vuoden ikäinen vanhus, vaan vireä ja punaposkinen, niin ett'ei häntä olisi luullut 45 vuotta vanhemmaksi. Vaikka hän oli syntyperältään Franskalainen, oli hän hyvin vaaleaverinen ja keltatukkainen. Hän oli kasvultaan lyhyt ja lihavanpuoleinen, ja hänen kasvonpiirteensä olivat säännöllisiä, vaan hänen harmaansinisillä silmillänsä oli katse, joka liiaksi osoitti kiivasta ja energillistä luonnetta saattaakseen olla sympaattilinen.

Väsymättömällä innolla kuljeksi hän pitkin metsän polkuja ja puisteli kepillään pensaista hyönteisiä vaatteesen, jonka hänen apulaisenaan oleva poika levitti pensaan alle, tai hiipi hän hiljaa lippomaan haavillaan puiden rungoilta *Buprestis* lajeja, joita hän sai useita parin tuuman pituisiakin. Kauniit perhoiset,

jotka liehuivat metsissä ja varsinkin purojen varsilla, heitti hän tavallisesti rauhaan, sanoen olevansa liian vanha ruvetakseen niiden jäljessä juoksentelemaan. Kun toin hänelle jonkun hyönteisen, jota hän ei vielä ollut löytänyt, oli hän kovasti ihastuksissaan, vaan kun hän huomasi väkiviinapullossani kovakuoriaisen, joka häneltä vielä puuttui, tuli hän pahalle tuulelle, jos en sitä hänelle tarjonnut. Koska keräsin hyönteisiä enemmän huvikseni, kuin tieteellisiä tarkoituksia varten, niin saatoin hänelle useimmiten tarjotakin, mitä löysin.

Hän ei ollut kuitenkaan mikään varsinainen tiedemies, vaan keräsi hyönteisiä kaupaksi, muiden tutkittaviksi. Se oli hänen ainoa elinkeinonsa. Jo nuorena oli hän tullut Etelä-Amerikkaan ja matkustellut läntisissä tasavalloissa, joissa hän oli tehnyt kokoelmia sekä eurooppalaisia että amerikalaisia museoita varten. Chilen tasavallassa oli hän oleskellut parikymmentä vuotta ja valtion kustannuksella haalinut kokoelmia Santiagon museoon, jonka rikkaat hyönteiskokoelmat ovat pääasiallisesti hänen käsistään.

Tällä kertaa keräsi hän hyönteisiä kahdelle rikkaalle Franskassa asuvalle veljelle, jotka molemmat olivat hyönteistutkijoita ja olivat suostuneet maksamaan hänelle 25 penniä jokaisesta hyönteisestä, jonka häneltä ostaisivat. Kun Brazilian hyönteislauma on erinomaisen rikas lajeista, niin oli hän laskenut voivansa vuodessa ansaita 20 tuhatta markkaa. Varsinkin löytyy paljon hyönteisiä seuduilla, jotka ovat lähellä päiväntasaajaa, jonkavuoksi hän olikin ensin matkustanut

Amazoni-virralle, vaan kun siellä silloin raivosi kuumetauteja, oli hänen täytynyt lähteä etelämmäksi.

Hän kutsui minut luoksensa katsomaan hyönteiskokoelmiaan, joita hänellä jo oli laatikollisia suuri joukko. Varsinkin olivat kovakuoriaiset (*Coleoptera*) ja nahkakuoriaiset (*Hemiptera*) niissä lukuisia ja usein vallan kummallisen muotoisia. Useat niistä olivat myös erinomaisen kaunisvärisiä ja kiilsivät kuin kalliit kivet. Senkaltaisia kovakuoriaisia käytetään myös paljon naisten hius- ja broshi-koristuksiin, joissa ne näyttävät yhtä sieviltä kuin arvokkaimmat kalliit kivet. Niistä tehtyjä koristuksia näin myös kaupaksi Rio de Janeirossa, vaan olivat niiden hinnat mielestäni liian suuria, katsoen niiden vähään kestäväisyyteen. Useat Brasilian kovakuoriaisista ovat hyvin isoja, muutamia lajeja 3 tai 4 tuuman pituisia, ja eräs punakirjainen kapsiainen, *Acrocinus longimanus*, jolla myös on pitkät koivet, on jalkoineen korttelin pituinen. Saman pituuden saavuttaa myöskin *Dynastes Hercules* L., jonka koiraksilla on pitkät sarvet päässä. Toiset lajit taas ovat merkillisiä sen puolesta että ne muodoltaan ovat vallan toisiin parviin kuuluvain hyönteisten kaltaisia. Muutamia suorasiipiset ovat myös lehtien muotoisia (*Phyllium*), toiset kuivain oksain näköisiä (*Proscopia* ja heimo *Phasmodea*), tai on niillä muita sellaisia kummallisia muotoja, jotka saavat aikaan että niitä on vaikea huomata, vaikka ne ovat isojakin, ja varjelevat niitä siten niiden vihollisia vastaan.

Koska minun oli vaikea saada ostaa kohtuulliseen hintaan muuliaasia Lafayetten luona, jossa tätä nykyä, kun rautatie

siihen päätyi, oli iso liikentä ja tarvittiin paljon eläimiä tavarain kuljetukseen, niin päätin jäädä sinne joksikin aikaa keräämään kasveja Germainin seurassa, sillä aikaa hankkiakseni itselleni muulin.

Teimme siis yhdessä useampina päivinä vaelluksia metsiin.

Kun seudulla oli isoja aarniometsiä ja purojen varsilla luonnollisia niittyjä, niin oli minulla siellä uusia kasvipaikkoja tutkittavana, joihin Sitioissa en vielä ollut tutustunut.

Vaikka Lafayetten paikkakunta ei kuulu campos-alueeseen, ei siellä myöskään ollut puutetta kedoista ja nurmikoista, sillä Brasilialaisten harjoittama maanviljelys muuttaa aikaa myöten hedelmällisimmätkin metsämaat laihoiksi arvottomiksi ahoiksi. Brasiliassa on nimittäin yksinkertainen huhtaviljely vielä yleisesti käytännössä, ja peltojen lannoittaminen ei siellä koskaan tule kysymykseen, paitse maatiloilla isoimpain kaupunkien läheisyydessä ja Saksalaisten uudisasukkaiden alalla eteläisimmissä maakunnissa, jossa se on tavallisempaa.

Brasilian tärkein viljalaji on maissi, ja sen viljelystä harjoitetaan seuraavalla tavalla. Metsä hakataan maahan ja poltetaan, ja puiden hiiltyneet rungot kuljetetaan kotia polttopuiksi. Sillä tavoin kasveista puhdistettu maa kuokitaan pehmeäksi; kuivan vuodenajan loppupuolella eli syyskuussa pistetään siihen kyynärän tai kahdenkin päähän toisistaan reikiä, joihin kylvetään maissijyviä, ja tavallisesti kylvetään maissikorsien väliin tammikuun loppupuolella ruskeita papuja, *feijao* (*Phaseolus*). Maissijyvistä, jotka ovat pikkusormen

kynnen kokoisia, kasvaa melkein tuuman paksuinen korsi, joka kantaa yhden tai kahden tuuman levuisia pitkiä lehtiä, ja jonka latvaan kasvaa haarainen hedetähkä. Tyvipuolelle maissijyvät ovat kiinnitetyt tiuhasti vieretysten, vaan koko tähkä on peitetty isoilla suojustupeilla, jotka vasta tähkän päässä päästävät emien pitkät luotit näkyviin. Kun tähkät ovat kypsiä, poimitaan ne pois, vaan oljet jätetään tavallisesti pellolle mätänemään tai kootaan madrassien valmistamista varten.

Sillä tavoin saadaan paremmilla mailla yhdestä sadosta usein 200 jyvää, joskus neljäkin sataa, ja huonommilla paikoin 80 jyvää. Papu taas antaa lihavammilla mailla 40 tai 50 jyvää. Sitä paitse saadaan samalta huhdalta vielä *ahoboraa* eli eräitä isohedelmäisiä kurpitsilajeja (*Cucurbita citrullus* y.m.), joita tavallisesti myöskin kylvetään joko maissin sekaan tai sen suojaan huhdan laidoille ja syödään kaaliksena liharuokain kanssa.

Hedelmällisimmillä paikoilla metsäalueella saatetaan näitä vanhoista metsistä tehtyjä huhtia (rocas) viljellä pitkiä aikoja, vaan campos-alueella jätetään ne tavallisesti kahden tai kolmen vuoden jälkeen suvannolle viideksi tai kahdeksikintoista vuodeksi. Sillä ajalla kasvaa sinne nuorta metsää, jota kutsutaan *capoeiraksi* ja joka kasvullisuudeltaan paljon eroaa vanhoista eli aarnio-metsistä. Se kaadetaan sitten uudestaan, poltetaan ja laitetaan halmeeksi, josta otetaan ainoastaan yksi sato, jonka jälkeen maa uudestaan jätetään kasvamaan *capoeiraa*. Sillä tavoin menetellään kunnes samasta paikasta on saatu

seitsemän tai kahdeksan satoa. Kun ei huhtaa koskaan lannoiteta, vaan päinvastoin ruokamulta monikertaisella polttamisella siitä hävitetään pois, niin laihtuu se viimein siinä määrin, ettei siihen pitkään aikaan enään kasva metsääkään. Sitä pidetään silloin menetettynä maana, niinkuin se todellisuudessa melkein onkin, sillä tavallisesti se ei enään kasva kellovllista heinääkään eikä siis kelpaa edes laitumeksi raavailla.

Sen sijaan rehevöitsee siellä *carqueja* (*Stevia*) nimisiä *Synanthere'eihin* kuuluvia pienikoppilaisia ruohoja tai toisin seuduin yli kahden kyynärän korkuista sananjalkaa *sambanbayaa* (*Pteris caudata*), joka jo laihemmissa capoeiroissakin alkaa saada vallan, taikka anastaa maan viimein *capim gordura* (*Panicum melinis* Trin., *Tristegis glutinosa* Neés). Se on tahmea suikertava heinä, joka muodostaa laihoille ahoille niin paksun ja tiuhan peitteen että se kätkee niillä olevat ojat ja kuopat näkymättömiksi, niin että sitä tallatessa aina täytyy olla varoillaan ettei putoa sellaisiin. Vaikka *capim gordura*, on rehevä heinä, eivät raavaat syö sitä mielellään, ja sanotaan sen myös heikontavan vetohärkään ja muulien voimaa, vaan kuitenkin niitä lihoittavan. Tämä maanviljelijän kiusaksi kasvava heinä on vasta tällä vuosisadalla levinnyt Minas Geraeksen ja Rio de Janeiron viljelyksiin, ei tiedetä mistä tuntemattomasta sopesta Brasiliia. Missä se saapi vallan, ei enään pääse puita tai pensaitakaan kasvamaan, sillä raavaat syövät niistä vesat pois, kun ei sellaisilla paikoin ole muuta niille kelpavaa. Vaan jos estetään raavaita pääsemästä semmoisille maille, niin ajan pitkään kuitenkin

pensahikko ja viimein metsäkin ottaa *capim gorduralta* vallan, sillä se ei suvaitse laisinkaan varjoa, vaan pakenee pensaiden ympäriltä pois ja antaa siten sijaa uusille pensaille.

Lafayetten luona löysin koko joukon kasvia, joita en Sition seutuvilla ollut tavannut. Aarniometsissä kasvoi runsaasti liaaneja eli puisia köynnöskasveja, jotka kiertelivät pensaiden ja puiden välillä ja veltoilla oksillaan roikkuivat alas niiden lehivistä. Muutaman liaanilajin varsi oli paksu kuin halko, vaan notkea kuin vahva köysi, ja kuitenkin lujaa puuta. Oudon näköisiä olivat myöskin puiset sananjalat, joiden lehdet muodostivat sateenvarjon muotoisen kiehkuran tasapaksun ja värisemättömistä lehtien kannoista suomuisen mustan varren päässä. Joukko kallisarvoista puuta antavia kasvilajeja, esim. jakarandaa eli pallisanderia y.m., kasvoi siellä myös suurissa määrin. Mäellä, jolta metsä oli hävitetty, kasvoi komeaa Brazilian agavea (*Fourcroya gigantea*), jonka mehevien lehtien syistä saadaan hyvää pellavaa.

Mielelläni olisin käynyt metsästävässä niitä lukuisia eläimiä, jotka huudoillaan alinomaa ilmoittivat meille läheisyyttään, vaan ilman koiraa on metsästys näissä osissa Brasiliaa sangen vähän tuotteliasta. Joskus ammuin jonkun linnun, joka ei ollut tarpeeksi varovainen, ajoissa lähteäkseen pakoon, vaan kun hiipesin apinain luokse, jotka rääkyivät puiden latvoissa läheisyydessämme, pakenivat ne nopeasti köynnöskasveja myöten puusta puuhun, kuullessaan sitä kovaa rapinaa, joka syntyi tien raivaamisesta tiuhassa metsässä.

Metsän eläimistöstä tutustuimme siis pääasiallisesti ainoastaan hyönteisten kanssa, joilla kuumen ilmanalan maissa kuitenkin on niin suuri merkitys.

Puiden oksissa näin usein isoja ampiasis-pesiä, joiden ympärillä vihaiset vaapsahaiset surisivat valmiina hyökkäämään jokaiseen, joka lähestyi pesää.

Useat Brasilian vaapsahaisista, varsinkin sukua *Nectarinia* Shuck. (*Polistes* Latr.), keräävät pesiinsä mettä joko suorastaan kukista tai ryöstämällä sitä mehiläisten pesistä, vaan *Polistes lecheguana* Latr. nimisellä lajilla sanotaan meden olevan myrkyllistä. Harvoin saatoimme kuitenkaan hyönteislippiemmekään avulla anastaa pesän valtaamme, tutkiaksemme sen sisältöä, vaan saimme tavallisesti lähteä pakoon vetäen takin päämme yli, joutuessamme vaapsahaispesän luokse.

Monasti täytyi meidän pysähtyä riisumaan vaatteita päältämme poimiaksemme niistä isoja mustia muurahaisia (*Cryptocerus causticus*), jotka pensaista, joissa ne elävät laumoissa, olivat ohitse kulkiessamme varisseet päällemme. Niiden nipistys on myös sangen kipeää ja synnyttää turpomuksia sekä märkäpäisiä näppylöitä.

Paitse tätä muurahais-lajia löytyy Brasiliassa suuri joukko muitakin erittäin kiusallisia ja vahingollisia, ja toisia hyödyllisiäkin lajeja.

Muurahaiset ovat siellä hyvin lukuisia, ja niitä tavataan kaikkialla sekä metsissä ja kedoilla että asunnoissakin

äärettömissä määrin. Ne ovat niin anastaneet koko maan haltuunsa, että niitä vanhastaan siellä nimitetään *Reys do Brazil*, Brasilian kuninkaaksi, ja niiden vaikutus onkin siellä vallan suurenmoinen. Ne ovat ottaneet omakseen sekä ne toimet, joita useilla muilla hyönteisparvilla on Vanhassa Maailmassa että myöskin osan Brasilian veltostuneen väestön tehtävistä. Toiset lajit puhdistavat kuolleista eläimistä, raadoista ja liasta sekä metsät että asunnot, tekevät lopun vanhoista rakennuksista tai karkoittavat niistä ihmiset, toiset hävittävät ruoka-aineita tai tekevät suuria vahinkoja viljelyksille, puutarhoille ja metsille. Vahingollisimpia on jo ennen mainittu ruskea *sauba*- tai sahuva-muurahainen (*Atta cephalotes* Fabr.), josta löytyy viidenlaisia indiviidejä ja kolmenlaatuksia työntekijöitä, isompia, pienempiä ja maanalaisia. Sen työntekijäin pää on iso, leuvat vahvoja ja takaruumis pieni. Suurimmassa osassa Brasiliassa on se erinomaisen yleinen ja campos-alueella hyvin lukuisa. Se nakertaa puista lehtiä istuessaan niiden päällä, jonkavuoksi se putoaa niiden muassa maahan ja kuljettaa niitä sitten maanalaisiin avaroihin pesiinsä, joissa niitä käytetään ravinnoksi poikasille tai reikäin ja käytävien kattokaariksi, suojaamaan niitä sadeajalla. Useasta puusta leikkaavat sauba-muurahaiset pois kaikki lehdet, niin että puut näyttävät kuivilta, ja varsinkin pureksivat ne mielellään istutettujen puiden esim. appelsiini- ja kahvipuiden lehtiä, jonkavuoksi ne usealta hävittävät hänen tärkeimmät viljelyksensä kokonaan. Myöskin huoneiden alle kaivavat ne kolojaan ja turmelevat talojen perustukset.

Erinomaisesti rakastavat ne maniok-viljaa, jota Brasilialaiset yleisesti käyttävät leivän asemesta. Monasti tapahtuu että yhtenä yönä katoaa varastohuoneesta säkillinen maissia siten että muurahaiset siitä kantavat jyvät yksitellen koloihinsa. Hyötyäkin on niistä kuitenkin jonkunlaista, sillä ne hävittävät termiittejä ja muita hyönteisiä sekä vahingollisia hämähäkkejä. Hiiriä ja rottiakin karkoittavat ne pakoon. Niiden purema on kipeää ja tulehtuvaa sekä synnyttää välistä vaarallisiakin ajoksia. Niiden naaraksia keräävät Indiaanit ja syövät niitä elävältä tai paistettuina eli savustettuina. Ne ovat heidän mielestään maukasta ruokaa, vielä parempaa kuin termiititkin. Kypsinä ja suolattuina pitävät niitä Eurooppalaisetkin hyvinä. Syötävä osa niissä on niiden munilla täytetty takaruumis.

Samanlaisia hävityksiä puutarhoissa ja istutuksissa saapi aikaan myös *Formica destructor* Fab., joka on hyvin yleinen pieni musta laji. Se kaivaa samaten koloja ja käytäviä maahan laveille aloille. Tapipitinga (*Formica omnivora* Linn.) elää huoneissa varsinkin kaupungeissa äärettömissä joukoissa ja on erinomaisen pieni, ainoastaan 8 tai 4 linjaa pitkä, ja hyvin hieno, sekä väriltään mustan ruskea. Se keräytyy lukuisissa laumoissa ruokatavaroihin ja varsinkin sokuriin sekä muihin imeliin aineisiin, niitä syömään. Harvoin minulle tuotiin kahvia sokuriastian sisältämättä satoja muurahaisia, vaan koskettaessa sokuriin ne väistyivät nopeasti syrjään, palatakseen pian taas takaisin. Myöskin kasveihin, joita kuivasin, kokoontui niitä lukuisasti, ja ne vahingoittivat kokoelmiani niin kauan kuin

kasvit olivat kosteita. Vahinko, jonka ne ruokatavaroita syömällä tekevät, ei liene kuitenkaan vallan suuri, vaan inhoittavaa on niiden näkeminen kaikkialla ruuissa.

Muutamilla muurahaisilla on erittäin kipeä puru, varsinkin *formiga de fogo'lla* (*Myrmica saevissima* Smith), joka elää Amazonivirran seutuvilla. Se pakoittaa ihmisiä jättämään huoneitaan ja kokonaisia kyliäkin, joissa se on saanut vallan, mikä kuitenkin tapahtuu ainoastaan lahoissa rakennuksissa ja huonosti hoidetuissa viljelyksissä. Se on siis ainoastaan huolimattomalle ja veltolle väestölle rasitukseksi. Kipeästi puree myös *Ponera gigantea* Perty, joka on liki puolitoista tuumaa pitkä, ja jonka puru on vaarallistakin.

Monet muurahaislajit elävät puissa ja kaivavat niiden kuoreen käytäviä. Eräissä pehmytkuorisissa *Synanthre'eihin* kuuluvissa puissa, joihin kiipesin jäkäliä ottamaan, oli vielä ylemmissä tuoreissa oksissakin kuoren sisässä ääretön joukko kellertäviä muurahaisia. Tococa-nimiset pensaat kasvattavat lehtiruodin ylempään osaan rakkomaisen laajennuksen, johon asettuu pieniä ruskeita muurahaisia (*Formica molestans* Latr. ja *F. nana* de Geer) lukuisasti asumaan. Rannoilla kasvavan hennon puun, nimeltä *Triplaris americana* L., onteloissa oksissa elää lukuisasti pieniä muurahaisia, jotka ovat hyvin vihaisia ja purevat kipeästi. Taittaessani kokoelmiani varten sen oksaa, riensi siitä tiuha lauma muurahaisia käsiini. En selvinnyt niistä muulla tavalla kuin viskaamalla oksa maahan, kunnes muurahaiset sen sisästä olivat lähteneet pois. Arvattavasti ne joko

kuivan taittuneen oksan kautta tai kenties tuoreiden pehmeäin vesain läpi tunkeutuvat ydinonteloon. *Eciton vastator* ja *E. erratica* kulkevat peitetyissä käytävissä, joita ne matkoillaan sangen lyhyessä ajassa rakentavat. Luonnontutkija *Bates* kertoo seuranneensa sellaista käytävää 200 askelta. Olen itse nähnyt täänkaltaisten savesta ja hiekasta rakennettujen käytävien jatkenevan maasta puunrunkoja myöten kauas ylös puuhun. Siten kätkeytyinä suojelevat muurahaiset itseään vihollisiaan vastaan, sillä useat linnut, nisäkkäät ja hyönteisetkin elävät niistä. Sellaisia muurahais-syöjiä ovat kirskulintuihin kuuluvat *Dendrocolaptes* lajit, jotka hyppelivät pystyssä asennossa, niinkuin tikat, pitkin puiden runkoja ja oksia, eivätkä koskaan lennä maahan. *D. guttatus* Licht. on vihertävän ruskea väriltään ja hyvin tavallinen aarniometsissä, jotavastoin *D. rufus* Princ. Maxim, elää campos-alueen metsiköissä ja on kauniisti punaisen ruskea. Rastaankokoinen *Pyriglena domicella* Licht. (*Drymophila trifasciata* Swains.) etsii ahkeraan sekä maasta että puista muurahaisia. Varpuislintujen heimoon kuuluva *Tanagra auricapilla* Princ. Maxim. (*Taehyphonus quadricolor* Vieill.) on turmiollinen vihollinen isolle sauba-muurahaiselle. Myöskin vyötäjäinen *tatuguacu* tai *tatucanastra* (*Dasypus gigas* Cuv.), joka on puolikasvaneen sian kokoinen, ja muurahaiskarhu *tamanduaguacu* (*Myrmeophaga jubata* Linn.), joka on suden kokoinen, syövät sekä muurahaisia että termiittejä ja ovat tavallisia Brasiliassa.

Enemmän kiusaa kuin muurahaisista ja vaapsahaisista oli

meillä kuitenkin itikoista, kärpäsistä ja puukkiaisista. Pahimmat kaikista ovat pienet kärpäset *borrachudos* (*Simulia pertinax*), jotka ovat Lapin pienten mäkäräin (*Simulia reptans*) kokoisia ja näköisiä, vaan eroavat niistä yksivärisillä jaloilla, jotavastoin mäkäröillä on valkoisen kirjavat jalat. Ne purevat myös samalla tavoin kuin mäkärät, varsinkin korvien taustaa, ja ovat päivällä ja iltasilla ulkona melkein yhtä lukuisia kuin Lapissa. Hispanjalaisista tasavalloista ovat ne tulleet maailman kuuluiksi nimellä *mosquitos*. Sillä nimityksellä tarkoitetaan kuitenkin useampia eri hyönteislajeja ja myöskin itikoita eli sääskiä (*Culex*). Näitä jälkimäisiäkin löytyy monenlaatuista, joista *pium* niminen on mainion Brasilian tutkijan v. Martiuksen kautta tullut tunnetuksi ja lentelee ainoastaan päivällä ja varsinkin kirkkaalla päivänpaisteella. Se pistää hyvin kipeästi, ja paikkoihin, joissa sen pistoksia on tiuhassa, syntyy monasti myös ajoksia. Yöllä kiusaa makaajaa kirvelevillä pistoksillaan ja häiritsevällä vinkumisellaan toinen itikka-laji, joka kenties on niitä samoja, jotka Amazonivirran luota ovat tunnetut nimellä *carapanás* (*Culex amazonicus* Spix ja *C. molestus* Kollar, y.m.). Ne itikat, jotka Etelä-Brasiliassa häiritsivät yörauhaani, olivat Suomen tavallista itikkaa (*Culex pipiens*) hiukan isommat ja väriltäänkin siitä vähän eroavia. Paljoa pahempi kiusa on minulla kuitenkin ollut mäkäröistä ja itikoista Lapissa ja Siperiassa, kuin mosquitoista sillä alalla Brasiliaa, jossa matkustin. Edellisissä maissa oli minulle vallan mahdotonta kirjoittaa metsissä muistiinpanojani peittämättä

kasvot hunnulla ja kädet hansikkailla, jotavastoin sellainen ei ollut tarpeellista Brasiliassa. Amazonivirran ja sen lisäjokien varsilla ovat mosquitot kuitenkin paljoa tuskallisemmat, kuin Etelä-Brasiliassa. Varsinkin kerrotaan niitä lukuisiksi sellaisten jokien luona, joiden vesi on vaaleaa, jotavastoin Rio Negro ja muut mustavetiset Amazonin lisäjoet ovat kokonaan vapaat carapanoista. Von Martiuksen havaintojen mukaan enentävät myös muutamat rannoilla kasvavat puut kipua niiden pistoksista. Se pieni näppylä, joka syntyy carapanoin pistoksesta, turpooa isommaksi ja saapi välistä aikaan kuumeentapaisen tilan, jos läheisyydessä on eräitä pensaita tai puita heimoa *Euphorbiaceae*, varsinkin isoa oassacu-puuta (*Hura*), jonka myrkyllisellä maitiais-nesteellä Indiaanit pyörryttävät kaloja. Luultavasti kantavat hyönteiset myrkkyä näistä puista iholle, josta se niiden pistoksen kautta leviää vereen.

Samaten kuin muutamilla seuduilla karmeiden ja verta imevien yölepakkojen lukuisuuden vuoksi on mahdoton asua, niin myöskin nämät hyönteiset karkoittavat uudisasukkaat eräiltä aloilta Amazonin luona, varsinkin senkautta että ne ovat karjalle liian kovaksi rasitukseksi ja vähitellen laihduttamalla raavaita kiduttavat ne monasti viimein kuoliaiksi. Maatessa ulkona ja huoneissakin sellaisilla seuduilla, missä mosquitoja on runsaammin, käytetään yleisesti pienen teltan tapaan makaajan yli ripustettuja ohkoisia peitteitä, samankaltaisia kuin ne, jotka Pohjanmaalla Suomessa ovat käytännössä ja siellä tunnetut rankisen nimellä.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.